



SLOVAN

mesečnik za književnost,
• umetnost in prosveto •

X. - 1912. - 9.

VSEBINA.

Dr. Fr. Ilešič: Ceški František Pa- lacký	259	Vit. Feod. Jelenc: Maca	283
Maj: Kaj?	260	Debeljak A.: Pred dnem	284
I. L.: Listl	261	Listek	285
Gangl Engelbert: Pesem pijancev	266	Književnost:	
Prost. Kretanov: Anton Aškerc	267	Milan Pugelj: Brez zarje . — „Kratka zgodovina slovenskega naroda“. — „Črtice iz slovenskega političnega dela in boja“. — Češka književnost.	
A. Funtek: Maske	271	Raznoterosti:	
Kmetamarija: Ob morju	271	Slika slov. pesnika Antona Aškerc. — Zadnja številka „Ilustrovanega Tednika“.	
Kmetamarija: Iz gneče	272	Iz smoter.	
Fran Govékar: Iz spominov na Antona Aškerc	275	Naše slike.	
Kmetamarija: V Album	282		

LISTNICA UREDNIŠTVA.

Delavec-samouk nam je poslal sledečo pesem:

IDEAL:

V verige vklepen,
poteptan, preganjan;
v temi kleti bdeč,
po luči, po solncu koprneč.

Zasmehovan, križan;
na grmadah plameneč
ali na vislicah krvaveč.

Poražen nikdar:
vedno zmagal, vedno vstal.

Ker temo prodira tvoja luč
in sovrašтво premagá tvoja moč:

O svobode človeške ideal!

V Col pri Vipavi: Za „Slučaj“ pošljite 20 h — znamko. Motiv ni slab, a obdelava je primitivna. — **P. G.:** „Pismo“ pride. — **A. G. abit.:** „Na starem gradu“ je preveč razvlečeno. — **Andreov:** Ne gre.

Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača!

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. =====



VOZNIK.

Umetn. priloga „Slovanu“.

Natisnjeno z normalnimi barvami Chr. Hostmann-
Steinbergove tovarne barv v Celle. ———

ČEŠKI FRANTIŠEK PALACKÝ.

1798—1876.

Zakaj ne slovenski Palacký?

... Slovenskega Palackega ni in ne more biti, vsaj tak ne more biti, kakoršen je češki Palacký. Saj slovenski narod ni in ne more biti to, kar je češki narod.

Sijajni dnevi praški (od 28. junija do 1. julija) so to posvedočili i naivniku.

„Po njih prijateljih jih boste spoznali.“ Da, in po njih gostih! A Praga je v onih dneh pod svojimi krovji krila vso Evropo, razen nemške.

Vso svojo moč in ves svoj pomen je pokazala, ko je pritegnila k sebi in mogla gostiti vesoljni slovanski svet, pa Francijo in Anglijo.

Afirmacijo tega dejstva je pomenilo poslanstvo avstrijskega naučnega ministra, ki je na akademiji v Pantheonu sedel poleg ministratovariša ruskega naučnega ministrstva.

Pa kaj naj bo ta abstrakcija, ki jo imenujem „Praga“? To so in concreto na pr. velikanske Smetanove orgle v Reprezentančnem Domu; to je na pr. veranda veleindustrijalca Šimáčka, ki je na en večer na krasni soareji gostil sto zastopnikov slovanskih univerz, akademij, mest in učenih društev ter gledal, kako si nad razsvetljenimi ulicami Kraljevskih Vinogradov v roke sega Pariz s Kijevom, Odesa z Ljubljano, Krakov z Zagrebom, a še posebe Ljubljana in Zagreb in Belgrad in Niš in Sofija.

V taki Pragi se je razkril ob Vltavi spomenik češkemu Františku Palackemu.

Je li bil Palacký pesnik ali filozof ali politik? Vse obenem. Bil je — „oče naroda“.

„Torej kakor slovenski Bleiweis?“ Vrstnika sta si res bila, a to je tudi skoro vse, kar jima je skupno. Bleiweis je bil doktor medicine in profesor kirurgije, Palacký ni bil niti eno niti drugo, bil je genijalen avtodidakt, ki je „s srcem začutil in obsegel cilj svojega življenja, a sredstva v njega dosego iskal v hladnem razumu“ (Koneczni).

Rojen je bil v Hodslavicah severno-iztočne Moravske sredi jezikovno mešanega ozemlja blizu ogrske meje, torej nekak „Slovak“, kakor sta bila Slovaka Kollár in Šafařík. V ogrskem Trenčinu se je naučil latinski ter se od sramote izpreobrnil k češčini, v Požunu pa se je navadil cirilice med srbskimi slušatelji liceja. V Pragi (1823) ga je stari Dobrovský uvedel v češke aristokratske kroge, ki so ljubili prošlost svojo in prošlost kraljestva češkega; Palacký je bil njih, t. j., čeških deželnih stanov historiograf in jih je opozoril, da je prošlost kraljestva češkega prav za prav prošlost naroda češkega. V nemškem jeziku jim je to dopovedoval, ko je leta 1836. začel izdajati svojo „Geschichte von Böhmen“ (šele v petdesetih letih češke „Dějiny narodu českého“).

Nepretrgana veriga zgodovinskih činjenic mu je dala državno pravo ne kraljestva češkega, ampak naroda češkega na Češkem, Moravskem in v Šleziji, na ozemlju, ki je tudi geografska enota.

Zgodovina in zavest državnega prava dasta narodu, ki se preporaja, etično moč in nekako ogrodje, ki ga drži, ko je vsa sodobnost šibka. Tako ogrodje je bila Hrvatom „stara država“ in ob te „stare slave dedovino“ so se naslanjali tudi mnogi slovenski preporoditelji.

Pa kar je Palacký videl velikega v češki zgodovini, to niso bile zgolj vnanje činjenice, na pr. da je pred češkimi vojskami trepetala Evropa; ne, notranja sila, ki je vodila one armade, mu je bila glavna stvar, in ta notranja sila je bila „božnost“, ki je navdajala husite; zato je husitska doba največja doba češkega navoda.

Palackega rod je bil star husitski rod ter se je priznaval k verstvu češko-moravskih bratov, ki so svetu dali tudi Komenskega; za cesarja Jožefa II. so se ti verski nasledniki husitov formalno priznali k luterancem, ker njih veroizpo-

ved ni bila oficijelno priznana. Kot sin strogo verski mislečega očeta, ki je svojega sina vzel rajši iz šole v nemškem Kunwaldu, nego da bi se morda v njej vnel za katolicizem, je mladi Palacký sanjaril o versko-apostolskem delovanju ter se zamislil čisto konkretno tja v Frankebar v Hindustanu, češ, da bo tam preobračal pogane. Prav kakor je srbski Obradović sanjaril o samostanskih pečinah na Turškem! Iz tega čisto čuvsstvenega, fantastičnega verstva mu je filozofska misel polagoma dvigala in končno ustvarila uprav slovansko „božnost“, ki je sorodnost in podobnost božja, ki je bolj socialnost in ljubav do bližnjika nego odnošaj do dogmatskih abstrakcij in ki nalikuje pravemu prvotnemu krščanstvu.

Palacký je v svojih mladih letih zlagal pesmi; pozneje se je vdal znanosti, a tista intuicija, ki je znak pesniškega genija, je spremljala tudi njegovo znanost ter dala njegovi zgodovini idejnost in teleološki značaj. Iskal in videl je v češki zgodovini idejo svojega naroda.

Oče češkega naroda, Palacký, je bil torej pesnik, filozof in verski mislec. Oče slovenskega naroda, Bleiweis, ni bil niti pesnik niti filozof in verski mislec, ampak praktičen zdravnik.

Drugače niti ni moglo biti. Kako naj bi bili sinovi in očetje enaki, ko pa njih rod ni bil enak? Tudi ko bi Bleiweis ne bil Bleiweis, bi Slovencev ne mogel gledati sub specie aeternitatis; zakaj te-le ni bilo.

Stoječ na stališču Češtva, je odklanjal Palacý vse, kar bi utegnilo Češtvo ponižati. L. 1848. je odklonil zvezo s Frankfurtom, a istotako bi svaril pred silno Rusijo, če bi ta le hotela Avstriji vsiljevati kak ruski „Frankfurt“. Kot zaščitnico malih slovanskih narodov proti grozeči nemški ali ruski poplavi si je mislil Avstrijo; zato je 1848. izrekel pomembne besede: „Ako bi Avstrije ne bilo, trebalo bi jo ustvariti.“ Pod tem geslom je stal tudi slovanski kongres, ki se

je o Binkoštih 1848 vršil v Pragi in ki mu je Palacký predsedoval; neavstrijski Slovani so bili le gostje. Seveda začetki novega ustavnega življenja okoli 1865 so ga razočarali in bližajoči se dualizem mu je očitno bil povod, da je izpremenil taktiko. Če Avstrija sama ne da federacije narodov, pa jo bo dala Rusija! In romal je leta 1867. v Moskvo na znano veliko etnografsko razstavo ter bil v Peterburgu tudi od carja sprejet.

Njegov politični testament je izvrševal njegov zet, Ladislav Rieger, a izvršuje ga, tu po eni, tam po drugi strani, še dandanes češka politika.

V češki politiki se bodo na Palackega sklicevali pristaši državnega prava, ki računajo z zgodovino in z mogočnim plemstvom, — bolj nego demokratske stranke, ki računajo z današnjim ljudstvom; naprednjakom bo pa vzor njegovo husitko krščanstvo.

V slovanski politiki je Palackemu najbliže takozvani avstro-slavizem, a brez verske osti proti pravoslavju. Nekoliko dalje od njega stoji današnji neoslavizem, ki polaga vso važnost na izglajanje rusko-poljskega spora; zakaj v vso globino poljskega problema se Palacký sploh ni spuščal.

Mislimo si sedaj filologijo Dobrovskega, narodno zavest Jungmannovo, „Slavino hčer“ Kollárjevo, „Starožitnosti“ in „Slovanski Narodopis“ Šafaříkov in pa Havličkovo žurnalistiko, pa imamo češki preporod, ki mu je dal najnovejšo obliko veliki Palacký!

In temu velikemu češkemu Palackemu je postavila velik spomenik velika Praga.

„Zlata, sokolska, slovanska Praga!“ Iz polnih prsi je zopet in zopet donela ta ponosna beseda. Ne sramežljivo in bojazljivo, ne, pogumno, močno. Čehi vedo, da za Čeha ne sme in ne more biti „Slovan“ anatema, ampak odločujoč faktor v računu.

MAJ:

Tretja pomlad je cvetela že,
cvetela in zvenela,
tretje poletje hladna jesen
s polj je zorečih vzela.

KAJ?

Tretja zima prispela je,
ceste zasnežila,
a z nama tako je, kot bilo je:
usoda je naju ubila.

Tretji predpust že v deželo gre
s šalami in norostjo — —
Dekle, kaj naj storiva midva
z najino mladostjo?



OB MORJU.

I. L.:

LISTI.

Letovišče P... 5. junija.

Bila sem vesela, da sem Vas zopet videla.
Pozdrav! E. D.

Letovišče P... 6. junija.

Hvala lepa za prijazen spomin. Bil sem vesel, da se me še spominjate Muril M.

Letovišče P... 7. junija.

Velecenjeni gospod!

Odgovorili ste mi z razglednico in jaz Vam odgovarjam s pismom, ker Vam moram pisati. Ko sem Vas zadnjič zagledala v letoviškem parku, sem bila zelo presenečena. Prišli sva sem s teto le za nekaj časa; hoteli sva oditi na jug. Toda sedaj se mi je tako prikupil ta kraj tu na jugu planin. Po letovišču vlada še tak lep mir; morda pozneje ne bo več tako. Ta sveža čudovita jutra in ti tihi večeri, ne vem če bi jim našla kaj enakega na svetu. To so prizori, vredni Segantinijevega čopiča. Naj Vam povem, zakaj Vam moram pisati.

Spominjate se, kako sva se sešla pred tremi leti pri gospodični Egidi. Očitala sem si, da se nisva več videla. Toda jaz nisem bila kriva; verjemite mi! Ne morem Vam danes povedati, zakaj; morda to storim drugič. A težka misel je

ležala od takrat na mojem srcu in izginila je šele, ko sem Vas zadnjič zagledala v letoviškem parku. Ni popolnoma izginila, umaknila se je samo sladki nadi, da Vam bom mogla povedati, kar Vam moram povedati. Kajti tri leta je šla z menoj breznadejna misel, da Vas ne vidim nikdar več. Verjemite, da mi je bilo težko, to zapisati in pomišljam si, ali naj Vam oddam to pismo ali ne. Toda zaupanje imam do Vas, da me razumete. Tri leta je šla z menoj neprijetna misel, da sem Vas razžalila ali morda storila nekaj, česar bi ne bila smela storiti, in mislila sem, da se jezite name, da se me spominjate z neprijaznim čuvstvom. Želela bi zelo, da bi mi odgovorili: ali sem Vas razžalila ali ne, ali ste mi odpustili in ali mi odpuščate sedaj?

Nadejam se, da mi prinese Vaše pismo utehe, Vas pozdravljam. E. D.

Letovišče P... 8. junija.

Draga gospodična!

Ako hočem biti odkritosrčen — in to hočem — Vam moram priznati tudi jaz, da je ležala tri leta v mojem srcu neprijetna misel, toda to ni bila misel na Vas, ne, draga gospodična, — kakor solnce jasen je bil spomin na Vas, a ta misel je bila nevolja nad samim seboj, zakaj Vi bi se smeli jeziti name, gospodična, a ne jaz na

Vas. Toda jaz nisem bil kriv, verjemite, in zato sem se razveselil Vaše dopisnice in še bolj Vašega pisma. Tolikokrat sem mislil, kako bi Vam sporočil, kaj se je takrat zgodilo in zakaj je prišlo do tega, da se nismo več videli. Srečala sva se takrat popolna neznanca, toda slučaj to ni bil.

Kakor veste, sva bila z gospodično Egido dobra prijatelja in z veseljem se je spominjam še danes. Bila je tako dobra in blaga. Bila je edina, ki mi je v tujem mestu podala svojo prijateljsko roko. Poznala je moje visoke cilje in jih je ljubila kakor jaz. Ko se je vrnila z onih velikonočnih počitnic, ki jih je bila preživela pri Vas na deželi, se je veselo zasmejala in rekla: „Imam za Vas nevesto.“ Gospodična, verjemite, da nisem o ničemer takrat tako malo premišljal, kakor o ženitvi. Da je bilo to upravičeno, razumete morda tembolj sedaj, ko vidite kam gre moja pot. Da, takrat sem še ljubil življenje, ljubil Imel sem še toliko povedati in čutil sem v sebi veliko silo, toda, gospodična, jaz sem bil rojen na skali in s tem je bila določena moja pot. Moral sem iti po njej tja, kamor so šli že tako mnogi.

Čutil sem, kako razpada lepi svet visokih ciljev in visokih nad, kraljestva krasote in resnice, raj sreče, ljubezni in življenja. Morda niste tega nikdar čutili, gospodična!

Takrat je bila še mogoča rešitev; ne iz domovine, ker te že nisem takrat več imel, saj sem bil tujec povsod. Jedva od daleč prihaja danes spomin, da leži nekje na jugu skalnata dolina. Rešiti me je moglo takrat le tisto, kar je nasvetovala gospodična Egida. Ni bilo vprašanje, koliko umetnika bi se bilo s tem rešilo, ampak koliko človeka se je dalo še rešiti. Kaj je človek, gospodična, v tem morju življenja in kaj naj je živim mar onih, ki umirajo . . . ?

Ena je bila na svetu, ki ji ni bilo vseeno, kdaj pogine neki človek tam nekje v tujini: bila je moja mati. Zaradi nje nisem samovoljno poklical smrti, ampak čakal sem jo, kakor jo čakajo drugi, ki so obsojeni. In takrat sem zbral zadnje ostanke svoje vere v svet, ki je bila nekdanj tako velika; in veroval sem, da bi bila žena na svetu, ki bi razumela vse to. Več mi ni govorila gospodična Egida o Vas.

„Mislite si,“ je rekla — „visoko, vitko blondinko, z lepimi zlatimi kodri, z modrimi očmi, ljubeznivo bitje. Majnika pride sem. Ima osemdeset tisoč . . .“

Vse drugo sem si mislil. In tako je prišel maj. Takrat ste prišli. Zvečer ste imeli biti v

„Klubu“ in gospodična Egida me je poslala tja s pismom za Vas. Bil je večer prvega maja. Saj veste, gospodična, kako se obhaja ta večer, in jaz sem se tudi začutil v majskem veselju. Bil sem miren, toda čudna radost je prihajala od nekod daleč v moje srce. Ozrl sem se po svoji zapuščenosti sobi in obšla me je prijetna misel. Vzel sem cilinder, rokavice, sploh — hotel sem pred Vas stopiti kot popoln kavalir. Potem sem se jezil nad seboj in nad svojo smešno radostjo. Pomislil sem, da Vam je morda gospodična Egida istotako že vse naročila — in kako naj bi nazval vse to?

In ne tajim Vam sedaj, da sem začel takrat računati, kajti od računov je bilo odvisno moje življenje, oziroma uničeno je bilo zato, ker nisem računal. V domovini namreč, ki sem se bil slučajno rodil v njej, žive samo ljudje, ki znajo računati. Žive namreč od domovine in zato se navdušujejo zanjo, prav tako, kakor se slab pop navdušuje za cerkev, ki ga živi. Oni računajo, gospodična. Jaz tega nisem znal in sem se le navduševal za domovino, ne da bi bil računal. In to se je maščevalo! Nekega dne sem se videl na cesti v tuji zemlji, in domovine ni bilo nikjer več. K sreči sva se srečala z Egido in tako je prišlo vse to. Oni večer torej sem stal naenkrat pred računom: 80000! Računal sem tako: s petimi tisoči plačam svoje dolgove, s tremi dolgove svojega očeta, en tisoč mu pridam, da si ustanovi mirno življenje; sedem tisoč si obdrživa, ostalo naloživa. Iz te svote bi namreč lahko živela vsa slovenska kultura in v desetih letih bi iz doline ustvarili kulturni svet. Vidite, gospodična, mislil sem zopet na domovino. Vsakemu človeku je usojeno, da umrje za svojo boleznijo. Menda je bila to moja bolezen. — Taki so bili torej računi. Slišal sem nekoč iz ust učenjaka, da je matematika pravzaprav podlaga vseh drugih ved; nikdar nisem še čutil, kako veliko resnico je govoril v onem trenutku dolgočasni učenjak. V onem večeru sem spoznal, da se da na njej postaviti tudi veliki svet domišljije in umetnosti. Kakor iz tal je rastlo pred menoj novo življenje. Sirmel sem vanj kakor v veličasten svet, ki komaj v sanjah prihaja na trdna pota življenja. Bil je prvi maj, večer prvega maja. Mesto je šumelo, promenade so se polnile, vrtovi so se oživljali. Visoko in mogočno je padalo solnce ter zlatilo živo ulico pred menoj. Videl nisem nikogar. Le zlata ulica se je svetila daleč pred menoj tja do gorečega solnca. In ob nje straneh so šumele množice, ki so hitele v prijazne mestne vrtove. Sanjal sem o Vas. Poja-

vila ste se pred menoj živo, kakor prijazna sreča življenja: krasna, vitka gospodična, z zlatimi lasmi, modrimi očmi... Ljubeznivost in nežnost...

Hotel sem Vas spremiti zvečer iz Kluba domov in hoditi z Vami po jasni majski noči. Hotel sem z Vami govoriti mnogo, mnogo. Sam ne vem, kako sem prišel v Klub. Vprašal sem po Vas in Vas ni bilo tam. Žalosten in utrujen sem se vračal v majniški noči domov. Bilo mi je žal, da Vas nisem videl in žal mi je bilo, da ne hodiva skupaj po lepi majski noči, da ne sanjava o čudovitolepi bajki, ki se ji pravi življenje. In potem veste, kaj se je zgodilo. Oprostite moji dolgočasnosti! Pripovedujem vse to, kakor spomine. Pozdravljam Vas. M. M.

P... 9. jun.

Velecenjeni gospod!

Hvala Vam srčna za Vaše pismo! Razveselilo me je zelo in me utešilo. In vendar niste povedali vsega. Veseli me, da ste mi napisali toliko lepih spominov iz one dobe, in upam, da oprostite moji odkritosti, ako tudi jaz podam svojo izpoved. Dnevi, ki jih živimo tu na letovišču, so zelo dolgi in ne bojim se Vam priznati, da ste bili ves dan moja misel. Bil je tako krasen, skoraj majski dan in vedno mi je prihajala pred oči zlata dolga cesta tja do gorečega solnca. Zvečer sem sedela ob jezeru in dolgo premišljala. Vračala sem se domov žalostna, morda tako, kakor ste se vračali Vi onega prvega maja zvečer. Jaz takrat nisem bila kriva, da nisem prišla v Klub. Proti večeru se je teta nanekrat spomnila, da bi se peljali na izprehod. Vrnili smo se šele pozno zvečer. Čutila sem pezijjo majskega večera in sem bila zelo nezadovoljna, kajti mislila sem, da me Egida čaka v Klubu in da bi bilo lepše, ko bi se z njo izprehajala po mestnem parku. Pri tem mi niti izdaleka ni prišlo na misel, da mi je moja dobra Egida hotela poskrbeti drugo družbo. O Vas mi je Egida pripovedovala, ko je bila na počitnicah. Govorila je o Vas z velikim navdušenjem, čemur sem se čudila tembolj, ker bila vneta feministka in se ni nikdar navduševala za moške. Trdila je vedno, da je vsak moški že po naturi egoist in materijalist in zato je baje vsak domišljav in vladoželjen. O Vas je govorila, da ste izjema, toda le, ker ste umetnik. Tako romantičnost in idealizem prevladuje nad egoizmom in materijalizmom. Obljubila mi je, da me Vam predstavi, če bo priložnost. Ne tajim, da me je gnala pred vsem radovednost, da sem že v začetku maja

posetila Egido. Ali je bilo to več, nego radovednost? O možeh sem imela mnenje, kakor moja prijateljica Egida, in gledala sem na nje kot na ljudi, ki uničijo vse, kar je v življenju visokega, krasnega, idealnega. Moja mlada duša je bila tako žejna onega sladkega, tihega čustva, ki ga imenujemo ljubezen, toda zaljubiti se nisem mogla. Vzrok je bil ta, ker so se mi takoj od začetka bližali ljudje, ki so se pokazali take, kakor jih je označila Egida. Vabil jih je denar ali, recimo meni se je zdelo, da je vsakega vedel k meni denar. Zato sem bila nezaupna, ponosna, da, naravnost kruta. Zdelo se mi je, da so vsi ti možje ljudje brez čustva, ki hočejo samo kupčevati in vladati, da niso vredni nikakega usmiljenja, kajti vse njih besede ne morejo biti nič drugega nego hinavščina. Kakor jasno pomladno jutro je bilo moje srce, ono jutro, ki v sladkem smehu trepeta pod mladim solncem. In sedaj Vam bo morda jasno, da je bil mož, ki je bil Egidi izjema, tudi meni izjema, da je bil on edini, ki ni bil niti egoist niti materijalist, edini, ki bi bil vreden ljubezni. Zato sem mislila na Vas, ko sem se peljala v mesto. Bilo je zelo lepo pomladansko jutro in ves čas me je spremljala misel, kako bo, ko se bom vračala. Nisem mislila, da se bom vračala tako nesrečna. Ko sva bili z Egido skupaj, nisva nikdar govorili o Vas. Hotela sem jo sicer spomniti njene obljube, toda med tem mi je prišla misel, ki je nekaj časa z veliko težo ležala na mojem srcu. Bila je to nezaupljivost. Z nezaupanjem sem gledala na svet, ki me je obdajal, in tako sem zdaj gledala tudi na svojo prijateljico. Mislila sem, da ne seznanim nas zato, ker se boji, da bi ji motila jaz nje prijateljstvo z Vami.

Bila sem neskončno nesrečna in sem se hotela odpeljati domov. Toda Egida me je sama utolažila in me prosila, naj počakam še nekaj dni. Ostala sem sicer, toda nezaupnost je ostala v srcu in motila moje najlepše dni življenja. Pomislite torej moje presenečenje, ko sem drugi dan zvedela, da me je iskal mlad gospod. Videla sem, da me je hotela Egida presenetiti. Toda popolnoma ji nisem zaupala. Zakaj ni hotela, da bi se sešla pri njej, vpričo nje? Ali ni hotela morda samo zadostiti svoji besedi in se me na ta način iznebiti? Vidite, tako sem postala nezaupna.

Hotela sem Vas videti, dasi se je zelo izpremenilo moje mnenje o Vas. Oprostite, zgodilo se je to nehote in morda je vse to posledica one izpremembe. Mislila sem si, kako bi to bilo, ko bi se bila sešla slučajno. Ne bilo bi

predsodkov niti pri Vas niti pri meni. Tako pa je legla nezaupnost kakor mrak na naša pota. Hotela sem Vam takrat vse povedati, toda v meni se je zbudil oni ponos, ki me je tolikokrat varoval sebičnih ljudi. Prišla mi je takrat misel, da ste enak drugim, da niste izjema, in vendar nisem mogla ravnodušno oditi domov; bolelo me je to, da so bile tako kruto uničene moje sanje, in v oni lepi majski noči sem plakala, ne vem, ali nad uničenimi sanjami ali nad svojo nezaupnostjo. Toda o meri prave zaupnosti bi se lahko napisala cela knjiga; zato o tem Vam ne bom pisala. Ostala sem v mestu, ker sem hotela videti konec. Da, še več, hotela sem Egidi pokazati, da nisem dete, ki se da dražiti z igračami. Zato sem bila hladna in brezobzirna, ko sva se sešla pri Egidi. Čutila sem v sebi veliko zadovoljnost, bilo je to popolno zadoščenje moji užaljenosti. Zdelo se mi je, da stojim visoko nad onim svetom, ki zlorablja vse, tudi najsvetejša čustva, da ugodi svoji sebičnosti. Toda, ko sem odšla, sem začutila naenkrat, da sem Vam delala krivico, da sem Vas razžalila in da se bodete morebiti spominjali name z neprijazno mislijo. Ko sem se potem zvečer peljala z vlakom domov, mi je bilo srce težko, nikjer, nikjer na svetu nisem imela prijateljske duše. Začutila sem, da sem čisto sama na svetu. Bila je jasna majska noč in široka planjava, polna življenja, je ležala na obeh straneh železniške proge. Vse to polno kipeče življenje je padalo z veliko težo na mojo zapuščeno. In največja bolelost je bila misel na Vas. Ko sem se pripeljala na kolodvor, me je čakal naš stari hlapec s kolesljem. Prosila sem ga, naj vozi počasi, in sem začela z njim pogovor o vseh različnih stvareh. Predno sva prišla domov, je vprašal, kdaj bo svatba. A meni se je hotelo, obrniti voz, se peljati nazaj na kolodvor, sestiti na prvi vlak ter se odpeljati v mesto, da bi popravila, kar sem zakrivila. Sedela sem potem dolgo v svoji sobici. Odšla sem s takimi sladkimi nadami in vrnila sem se tako razočarana, tako nesrečna.

Čez nekaj dni je pisala Egida. Pisala je le par besedi o Vas in je izražala svojo nezadovoljnost nad menoj. Odgovorila sem ji kratko. Pozneje mi je pisala, da ste bolni. Ko sva se sešli na počitnicah, sva se izogibali obe pogovoru o tem, kar se je bilo zgodilo onokrat. Vendar sem spoznala, kako zelo sem se motila, in kako sem bila Vam krivična.

In to očitanje je ležalo tri leta globoko v moji duši in se je zbudilo pri vsaki misli na Vas. Ni bilo menda človeka na svetu, ki bi se

bil mogel pritožiti, da se mu je zgodila krivica od moje strani. Edini Vi ste bili to, edini Vi. In tako rada bi jo bila popravila. In ravno Vi, ki ste si najmanj zaslužili... In zdaj sem tako srečna, da me niste obsodili. A vendar čutim, da ni še vse tako čisto. In jaz tako želim, da bi bilo vse čisto in jasno, posebno zdaj... Pozdravljam Vas
E. D.

P... 10. junija

Draga gospodična!

Zvečer sem navadno truden in brez sil. Težko je postalo moje telo, kakor svinec. Ah, gospodična, težko je v življenju, kadar izgubimo polet. Skrita sila nas pritiska k zemlji, kjer nekdanj izginemo. Toda, ne, Vam ne bom pisal teh misli. Napišem rajši, kaj se je takrat zgodilo. Ko v oni majski noči nisva slišala skupaj tihe pesmi, ki polni s čudno blaženostjo osamela srca, ki usanja ljubeča srca in budi iz grobov pokopane spomine, takrat sem jaz izpustil krmilo, ki sem ga bil zavil proti vetru sreče. Bilo je to vedno tako v mojem življenju. Počasi so se utrudile šibke moči; in končno človek položi križem roke in spusti ladjo, da gre po svoji volji. Nisem takrat sploh mislil, da se bova še sešla. Spomnil sem se še vsak dan na prijazno, vitko gospodično, zlatih las in modrih oči.

Na ulicah se mi je zdelo, da Vas srečujem, na izprehajališčih sem čutil Vašo bližino, povsod me je spremljala misel na Vas. Edino, kar mi je dala sreča na svet s seboj, je bilo to, da sem znal sanjati, krasno sanjati... Tretji dan sem dobil pismo od Egide: „Pridite k meni!“ Prečital sem mirno in sem odšel k njej. Počasi postane človeku na svetu vse enako: tako ali tako. Izpustil sem bil krmilo in je bilo vse eno, kam ladjo neso dobri valovi. Mogel bi bil pri tem v vsakem slučaju zapeti pesem o veseli zadovoljnosti. Spominjam se še danes živo onega trenutka. Sedeli ste na postelji in ste pogledali brez zanimanja na novega gosta. Prva moja misel je bila, ali veste tudi Vi, zakaj sem prišel. To me je za trenutek zmotilo. Egida je pokazala svojo hladnokrvnost. Izmislila si je, da sem prišel po „Rodina“, ki sem ji ga bil posodil pred nekaj dnevi. Odšla je in pustila naju sama. Ne vem danes več, o čem sva govorila, toda zdi se mi, da je bilo o vremenu. Egida je prinesla „Rodina“. Zelo ste se zanimali za knjigo. Sedli smo skupaj in smo gledali one čudovite skupine, ki privežejo nase pogled, da obstane človek pred njimi nehote. Obstali smo pred kipom „Večna

pomlad". Obstali smo in gledali molče. Kaj bi bili mogli sploh govoriti? „To je krasno, jaz si kupim to sliko,“ ste rekli. In potem smo govorili o Rodinu in njegovi razstavi. Gospodična Egida je govorila o moderni razstavi. Sklenili ste takoj, da si jo drugi dan ogledate. In potem smo govorili o vsem, tudi o športu. Zanimalo Vas je tudi to. Odločili ste se, da pojdete na angleški math drugega dne popoldne. Nato ste se poslovili in odšli. Gospodična Egida Vas je opravičevala, da ste slabe volje. „Sedaj veste sami, kaj Vam je delati. Seznalila sem Vas z njo, več ni moja dolžnost. Ali Vam ugaja?“ Na to vprašanje sem ji odgovoril pozneje; takrat sem molčal in premišljal, zakaj ste tako hitro odšli in zakaj nisem šel z Vami. „Sedaj veste, kje se snidete jutri“, je rekla Egida. Dopoldne bo v moderni razstavi in popoldne na angleškem mathu.

Pogledal sem jo začudeno. Sam sebi nisem verjel. Zasmejala se je veselo in rekla: „Nisem mislila, da ste tako nerodni. Videti ste vendar drugačen. Navsezadnje bom morala celo namesto Vas...“ Bila je nezadovoljna. Odšel sem kmalu in sem začel premišljati, ali naj grem drugi dan na razstavo. In kaj naj Vam rečem, zakaj sem prišel. Pomislil sem na oni lepi park okoli moderne razstave. Tam so krasna jutra in mogla bi iti na izprehod. Toda jaz na razstavo nisem prišel. Zdelo se mi je, da bi bilo morda neprijetno, da Vas motim.

Mislil sem, da se popoldne snidemo na mathu. Toda math je bil zaradi nekih ovir odpovedan. S tem se mi je zdelo, da je bilo usojeno, da se ne snideva več. In res se nisva sešla. Z Egido sva potem malo govorila o Vas. Takrat, zdi se mi, se je zadnjič posvetilo na obzorju v pristanu. Takrat se je mogel rešiti krmar. Nekoliko valov bi bil moral zmagati z odločno roko in bi bil prišel na mirno morje.

Tako pa je posle ginila njegova sila v viharjih in temah. To, kar ste srečali čez tri leta, je razbit čolnič, ki se suši na bregu, in iz onemoglih brun izginja poslednja sila pod vročimi žarki. Ko se posuše popolnoma, jih ribič porabi za drva... In vendar je bilo krasno življenje in še je krasno, gospodična, in še vabi vase nepremagljiva sila: še mi je ostala moja velika sreča: znam še vedno sanjati, krasno sanjati. Toda s takimi ljudmi, gospodična, je življenje grobo. Na morju je varna težka ladja s trdim krmilom. Zato se je zgodilo tako. Ampak jaz nisem bil kriv, gospodična. Pomislite, da sem imel velike namene in da je bilo zanje treba velikih sanj.

Sedaj pa sem našel mirno zavetje tu v tem letovišču. Spomnim se včasih na domovino in mi je težko pri srcu. Vprašanje je samo: kako prijeti in zajadrati. Je to proza, gospodična, a predpogoj vsake poezije... Danes je težka noč in nje tema pada z jekleno težo na moje prsi. Veselim se solčnega jutra. Pozdravljam Vas.

M. M.

P... 11. junija

Dragi gospod!

Danes je jasno solčno jutro in vesela sem ob misli, da to jutranje solnce ugodno vpliva na Vas. Spominja me ta dan tako zelo jasnega dne po oni majski noči, ko sem se bila vrnila domov. Ni bilo menda na svetu bolj praznega dne. In danes je ta dan okoli mene tako poln, živ, jasen. Takrat je bil začetek in danes je konec. In zdaj se mi zde kratka ta tri leta, ki so tekla počasi v dolgem čakanju. Spominjam se dobro onega trenutka, ko sem zagledala pred seboj podobo Rodinove „Večne pomladi“. Da, tako sem si predstavljala življenje, ljubezen, srečo.

Tisti trenutek je postala zame umetnost nekaj drugega, nego mi je bila prej. Pomislila sem na dušo umetnikovo, ki ustvarja veliko delo in vdahne življenja krasote mrtvemu kamnu.

Drugi dan sem bila na razstavi. Zamislila sem se v svet, ki je ležal odprt pred menoj. Odšla sem v park in sem tam dolgo sedela. Ne, nisem pričakovala Vas, ampak mislila sem na Vas. Spomnila sem se bledega, mladega človeka, ki je bil prišel k nam s priporočilom tetinih prijateljev. Teta ga je sprejela mrzlo, ker je sploh nezaupna do ljudi.

Odšel je kmalu in teta je bila ves dan slabe volje. „Čemu se rode taki ljudje, če ne morejo živeti?“ je govorila. Drugi dan so ga potegnili iz vode. Utopil se je. Na našem pokopališču je danes grob brez spomenika. Tam leži mlad slikar. Postala sem pozneje mnogokrat ob onem zapuščenem grobu in si mislila, kak svet je umrl s tem mladim umetnikom.

Vsa razstava me je živo spomnila onega mladega človeka. Niti enega izraza radosti ni bilo na vsej razstavi, sama bolest. In temu nasproti mi je stopila pred oči Rodinova „Večna pomlad“. Rada bi bila s kom o tem govorila, toda nikogar ni bilo z menoj, le par za parom je šel v zaljubljenem šepetanju po cesti čez park. In zdi se mi, da je bilo ono jutro zame vendar eno najlepših v življenju, kajti začel se je z njim

zame oni svet, ki sem mu služila poslej do danes, in to je bilo tudi vzrok, da potujem še danes sama s teto in da sva se sešla tu. Želela bi še danes z Vami goveriti.

Pozdravlja Vas Vaša prijateljica

E. D.

P... 11. jun.

Draga gospodična!

Moji večeri so trudni in težki, zato se ne čudite, da me danes niste videli na klopi ob parku. Zde se mi ti večeri, kakor moje življenje: umrlo je, predno je začelo živeti. In vendar čutim še silo, veliko, živo, mogočno. Oživila bi

morda, ko bi prišlo nekaj novega, kakor pride za zimo pomlad... Tudi jaz želim govoriti z Vami. Veselim se svidenja. Čutite morda sami, da nisem povedal vsega, kar sem hotel povedati.

Premišljam tu ob oknu in okoli šume gaji, v dalji se svetijo gore, gospodična, in zdi se mi, kakor da se dani, svita... In morda zasije od tam lahen, svetel dan. Jutra so tako lepa, oživljajoča. Mislim na Vas ves dan in vso noč. Sprejmite moj srčni pozdrav!

M. M.

P... 12. jun.

Pridem k Vam.

E. D.

GANGL ENGELBERT:

PESEM PIJANCEV.

Holjé, holjú — hoj!... Čaša —
je li že prazna do dna?
Po cesti zdaj družba naša
opleta — hoj! — semintja!

Razvnete so misli bolne,
v napoju tem skrit je strup;
naj vriska duša, naj kolne —
vse isto je: up in obup!

Vsa sključena ti je postava,
po Kristu premili brat!
Holjé, kam sili ti glava —
gre biserov v blato iskat?

Kaj si na hrbet naložil,
da kleca v kolenu korak?
No, saj bi se rad potožil,
pa topo le zreš kot bedak.

Nedavno cvetoča mladenka,
hej, kje je devištva čas!
Holjú, pijača grenka
ves spačila je obraz.

Hm, vem, da si taka in taka,
pred tebe bi pljunil na tla.
Kdo li še nate čaka?
Z otrokom si bolna vsa!

Holjé!... Kaj družba naša
števila ne pozna?
Oj, duše krščanske, kdo vpraša,
če hiša streho ima!

Kam ziblješ se, starka suha,
bolj smrt kot človek živ?
Pijača omami brez kruha,
a kdo je temu kriv?

In grintava deca vpije,
kot bi jo na ražnju žgal,
po prahu se nekam vije,
kot polhe hudič bi gnal.

Iz lukenj, iz kotov skritih
drhal pijana kriči,
razgaljenih udov, pobitih
brezsramno nekam drsi.

To družbo ostavi hrupno
in v lozo se skrije kot tat,
po vejah ozre se obupno
in si zadrigne vrat.

Tam mati pod pezo omahne,
stemni se ji pred očmi,
pod roko ji dete izdahne,
iz srca ji brizgne kri.

In tretji se vzpota plazi,
na plen oči preže,
in potnika v smrt pogazi,
napolni si prazne roke.

Končano je naše število?
Holje, poglejte samo:
sto novih se je pridružilo,
nesrečnikov blaznih sto...

Vrišči in poje in joka
pijana tolpa naprej...
Kdo čuje, da srce poka?
Usmiljenje, smrt, imej!

Trpljenje je čašo naliho,
življenja jo svrhal vihar,
prejel jo trpin je v darilo —
uboga, nezgodna stvar!...

ANTON AŠKERC,

V ZRCALU ZASEBNIH PISEM.

(Dalje).

Kakor sem rekel, obiskal sem našega „Gorazda“ po večkrat na vseh prej imenovanih postajah njegovega duhovniškega službovanja, izvzemši — Vitanje, kamor nisem prišel tista leta. In vselej se je razveselil mojega prihoda ter me sprejel z glasnim pozdravom: „O, zdravo, Prostoslave!“

Ko sem bil poslednjič pri njem v Podsredi, me je po obedu povabil na vožnjo s čolnom po ondotni Bistrici rekši: „da se kaj pomeniva“.

In ko je on veslal v senci tankovejnega vrbovja po mirno tekoči rečici gor in dol, sem mu jaz pripovedoval o svojem potovanju križem domovine, radi česar mi je mladi pesnik zavidal, češ, da imam toli ugodno priliko, gledati kraje in ljudi „in natura“ ...

Zvedavo me je pri tem popraševal po tem in onem „znamenitem možu“; zlasti se je zanimal za tajnostnega pesnika „X-a“ ter mi je naročil, da ga iskreno pozdravim, kadar ga zopet posetim.

Ko pa sem jaz izpraznil svojo noviško torbo, me je pozval utrujeni veslač:

„Náte, zdaj pa Vi, ki ste bili „mornar“, vozite barko!“

Predavši mi vesla, se je usedel šegavi kaplan na moje mesto, odkoder mi je v vznesenem govoru razodeval svoje srčne skrivnosti ter mi ob enem naslikal visokoletajoče načrte bodočih svojih pesniških del, ki so mu šli po glavi, kakor rojijo čebele v panju. Tù se mi je zdelo, kakor da bi gledal v kakšno mistično razsvetljeno dvorano, po kateri je razobešena neprešeta množina pestrobojnih slik od raznovrstnih umetnikov, ki pričakujejo občudovalcev in kupcev ...

Ko sem mu čestital na toli bogatem zakladu smelo zasnovanih umotvorov, je vzdihnil nadepolni pesnik:

„O, da bi jaz mogel razprostrti svoja krila svobodno in široko, kakor ptica pod brezmejnimi nebeškim svodom!“

In pravil mi je tisti dan ondi v zatišju rahlo šumečega drevja, kako mu srce hrepeni po razvedrilnem izletu v širni svet, kjer bi se mu razvile na dnu mlade duše speče moči ...

„Pa kaj mi pomaga vse hrepenenje po svetu, ko sem priklenjen na to-le pusto grudo!“ je zamahnil pesnik v smeli gesti proti trgu ter me povabil na večerjo v Škrbčevo gostilno.

Ondi naju je že nestrpno pričakoval kaplan Nachtigall, ki se ni mogel načuditi, kaj da sva so pogovarjaia sama tam doli na vodi tri dolge ure ...

Pri večerji je potem „provizor“ Aškerc s prozaičnim svojim „pomočnikom“ govoril zgolj o navadnih, vsakdanjih cerkvenih zadevah in jaz sem bil pri tem nem poslušalec.

Ker me je drugi dan pri razhodu Aškerc prosil, da naj mu pišem, kod da se „krečem“ križem domovine, sem mu iz Trsta naznanil, da ostanem ondi do 15. februarja (l. 1883.), ter ga prosil, da mi odgovori na moje prejšnje pismo. Prejel sem iz Podsrede z dne 10. februarja 1883. (prvo) njegovo dopisnico z naslednjo vsebino:

„Dragi gospod Vatroslav!

Ker stoji na Vaši dopisnici, da ostanete v Trstu samo še do 15. t. m., zatorej oprostite, da Vam za zdaj pošiljam ta odprti list. — Vest mi je že dolgo očitala, da Vam še nisem bil odgovoril in vsak čas sem si mislil: zdaj pa zdaj te bo prijel Kretanov, ker Mu (sic) še nisi pisal — ali zamerili mi ne boste, če pomislite, koliko dela ima človek baš zdaj o pustu (z „izvrčevanjem duš“.) Sicer pa se popolnoma oprati ne morem in qui s'excuse, s'accuse! Ko se preselite iz Trsta, prosim Vas lepo, da mi na karti naznanite novo svoje stanovališče in Podsredški puščavnik Vam pisma ne bo dolžen odstal. — Da ste mi zdravi! Vaš prijatelj

Aшкерц.“

Na moje tozadevno naznanilo v dolgem pismu, v katerem sem mu poročal razne slovstvene povesti in pozdrave od Simona Gregorčiča, Erjavca, „Krilana“ (Pagliaruzzija) in „Zamejskega“ (Ivana Trinka v laškem Vidmu), mi je pisal Anton Aškerc šele 22. marca 1883. iz Podsrede:

„Blagorodni gospod!
Dragi mi Vatroslave!

„In molk je bil
mej nama dolg.“

Levstik.

To se pravi: jaz sem dolgo molčal, da Vam nisem odgovoril na Vaše obširno pismo ter potem na dopisnico — a mojo dopisnico v Trst poste rest. ste menda prejeli.

Torej pred vsem se Vam srčno zahvaljujem za prijazno čestitko k 17. januarju! (za god. — Op. pisca.)

Vaš dvojni obisk ostal mi bode v dragem spominu, že zategadel, ker se tukaj — kakor ste se sami prepričali — ne morem z nikomer pogovarjati o stvareh, ki so mi najbolj pri srci: to sploh ali posebno glede baš na Vas, ki po svetu mnogo vidite in slišite in ki gledate in poslušate ne samo z očmi in z ušesi, ampak tudi — s srcem.

Kar moje malenkost zadeva, začel sem se stoprav zdaj učiti življenja: interesantno je že v tem malem okviru, kakor ga gledam tukaj (ob „prangerju“); ali žalibog to mi je skoro pretesno! Nobene omikane družbe, (to pa itak veste, da družba z g. župnikom more biti samo oficijelna!), nobenega družega duševnega užitka: umetelnega petja, slovenskega gledališča, itd. . . v enomernem delu, ki ga nalaga človeku pretežavni poklic; mislim, da si lahko predstavite v Svoji fantaziji, da za trajno taka osamelost tistemu „drugemu“ poklicu, kojemu sem se udal, ne more biti posebno ugodna. Dà, mirú je treba človeku, ako hoče kaj spraviti na papir; ali na drugi strani je zopet dobro, da je mogoče razvedriti se.

Pa naj potujem! porečete. No, za potovanje pa „Kretanov“ najbolje vé, česar je treba . . .

A ko pa boste te jeremijade čitali, ne mislite, da jaz tožim čez svoj položaj — to naj bo, kakor je! Ne dá se spremeniti: torej „ne tožim“, kakor poje pesnik tam na Soči. Saj človeku je potreben neki stalen poklic, ki ga, rekel bi, opominja na ta „rujava“ zemlja, da mu fantazija kakó ne škodi (ctr. Lenau.) In tako hočem tudi jaz na tej realnej podlagi še v bodoče delati in graditi ono drugo poslopje, ki je svet zove — poezija!

Moj sedanji najbližji smoter v skromnem „delovanju“ je: zaslediti narodni, slovanski in rodni duh v poeziji ter v tem duhu, kolikor možno — ubirati — citre! „gusle in tamburu!“ Liriko in epiko. Zatorej hočem se — in sem se že lani začel — učiti srbo-hrvatskega narečja ter moram pročitati in preštudirati narodne pesmi srbske, toli krasne. Človek, prišedši iz nemških šol jedva se otrese — horrible dictu! — celó nemškega duha, ki se ga navzame — ne glede politike sevé, ampak ozirom vsega mišljenja.

Vašo pesem („Slavospev Slomšku“) v „Kresu“ spoznal sem takoj — ker ste mi začetek bili nekoliko že povedali — le hrabro naprej! Tudi priloženo pesem „Na Vrazovem domu“ čital sem že, ne spominjam se več, kdaj in kje — hvala Vam lepa!

Dopisno karto prejel sem tudi od Vas z veseljem ter sem se enako Gregorčiču čudil, kako da „Spectabilis“ more vedeti za Vaše misli . . .

Po mojem nemerodajnem mnenju je g. Koder dober pripovedalec — a v vezani besedi je — „prenagel“. Človek se nikoli ne ravna zadosti po Horacijevem izreku: nonum prematur in annum! to je: „devet“ let naj leži elaborat v pultu, predno se smé nesti na — pošto. In učiti se je treba tehnike pesniške — brez tega znanja ni nič!

Kaj sem Vam še hotel povedati?

Dà, nazvali ste me v dopisnici: rojaka. Opiraje se na to besedo, bi Vam na uho povedal, da bi bilo treba bolj vzprijemati v knjigo štajersko narečje, nego se je dozdej godilo. Kranjsko se mi ne zdi povsem dobro. Prava spaka se mi zdi, postavim, če kdo piše — in tako se piše zdaj sploh: izšel, odšel, namestu: izišel, odišel. To je že zaradi blagoglasja. Pri nas govorijo: odöšel = odišel, in Hrvatje imajo: izašao, odišao: bližajmo se jim, kjer se lahko zgodi. To so sevé malenkosti in nočem, da bi me imeli za pedanta.

Torej: če bode še kaj potovali „križem domovine“ v „Narodovem“ feuilletonu, upam, da boste — že Svojemu „štajerskemu rojaku“ na ljubo — prišli v ta in oni kraj in potem, ko ste od onod odišli, spet prišli v drugi kraj.

Ker pa že o Vašem potovanju govorim, treba mi pač ni omenjati še posebej, da, če bi morebiti utegnili priti v feuilleton na Štajersko in morda celó — v Podsredo, „zarotim“ Vas, da popolnoma molčite — o kaplaniji in njenih „prebivalcih“ — saj veste, da sem pseudonymus . . .



VLADIMIR BEČIĆ: „DEVOJČICI“.

In še nekaj! Pravice jaz sicer nimam nobene da bi Vam rekel: pišite mi kaj, če kaj zveste interesantnega v literarnih zadevah tam v Vašej — in naši! — belej Ljubljani; čeprav bi mi bilo jako po godi! Pravice, pravim, nemam, ker bi Vam jaz iz naše pranjgarske puščave ne mogel z ničemer zanimivim vračati.

Da ste mi še poslej zdravi ter da bi obhajali velikonočne praznike veseli in srečni s Svojoj družinoj vred, želi Vam iz srca

Vam

udani prijatelj
Aškerc.*

V tem so Aškerc, ko je odložil provizorstvo v Podsredi in je nastopil ondi službo novi župnik, premestili za drugega kaplana v — Šmarje pri Jelšah, kamor sem mu bil poslal s svojega potovanja obširno poročilo. Na to sem dobil naslednje pismo:

„Dragi rojak!

Lepo se Ti zahvaljujem za Tvoje obširne prijateljske dopise. Odgovoril bi Ti bil že, ako bi ne bil dozdej obložen z raznimi sitnimi

posli. Komaj sem se nekoliko „vsedel“ med Jelšami.

Kraj je res lep! Vendar Ti moram takoj dostaviti jedno prozaično: kos te prirodne lepote bi rad dal za kos prihodkov!

Družabnega življenja tukajšnjega še ne poznam veliko, ker ne zahajam med ljudi. Zaprli se bom čisto v svojo polževò hišo!

Kakor vidim, si se tudi Ti začel pečati s politikoj. Žalostne reči ste res uganjali tam v središči Slovenije — ka-li? Gummi elastičum uživa preveliko čast*. Vendar ima tudi naš narod — elastičen hrbet: naložili so mu že marsikatero „gorko“, pa bo prebolel še te batine!

Jaz upam in mislim, da ta najnovjši dogodek ne bo imel tako resnih nasledkov, kakor se nekteri boje.

Na literaturo je pa še manj treba, da bi to uplivalo!

* Tu ima pesnik v mislih po Janku Kersniku priporočano „elastičnost“ nasproti vladi v političnem boju, vsled česar se je rodil oficijozni „Ljubljanski List“, ki je hotel pobiti ves narodni radikalizem, ki je postal oče Hribar-Tavčarjevega „Slovana“.

Op. pisca.

Glavni greh je ta, da se ni pomislilo, kaj bi bili nemškutarji storili z narodnimi poslanci, katerih volitev bi se ne bila čisto „jasno“ izvršila! . . .

Mi tukaj na kmetih daleč proč od vas seveda tudi ne moremo takó natanko pregledati vaših političnih zanj in mrež . . .

Še enkrat ponavljam, da je čisto nepotrebno, da bi naša beletristika občutila kakšne nasledke političnih intrig.

Srčno Te pozdravlja preko hribov in dolin

Tvoj

šmarijski puščavnik
Antonius.“

Šmarije, 31. oktobra 1883.

Za tem pismom je prišlo dne 19. decembra leta 1883. kot odgovor mojemu povabilu na sotrudištvo pri radikalnem slovstveno-političnem listu „Slovanu“ tole kratko, a krepko pisemce:

„Dragi rojak!

Razni posli mojega poklica so me zadrževali, da Ti nisem prej odgovoriti mogel.

Hvala za pozdrave in novice!

Vabiš me na sodelovanje pri „Slovanu“. Pred vsem: nov slovenski časnik! Dosti jih že imamo, dosti. Mnogo časnikov — malo denarja! Vsaj pri nas je takó.

Sicer pa meni ne pristoji soditi o tem. Naj bo kakor hoče!

Želim „Slovanu“ mnogo uspeha!

Da bi tudi moja malost s čim pomagala „Slovanu“? Res ne vem, kakó.

S politikoj se ex professo ne pečam; to storim le, kadar ne morem drugače.

Kaj temeljitega na kmetih ni moči pisati, ker ni za to potrebnih pomagál. Kupiti si jih človek ne more, ker . . . skrb za kruh in za najpotrebnejše stvari požrê vse okrogle in štirioglate zveri.

Sê spisi v prozi pa se sploh sedaj še ne pečam — baš iz zgoraj povedanega razloga in ker ne utegnem. — Pri meni je vse le — slučajno, in drugače v našem stanu statu quo biti ne more . . .

Obžalujem torej, da nikakeršne pomoči ne morem obljubiti.

Sicer pa se mi še izgovarjati ni bilo treba, ker „Slovan“ bo lahko izhajal brez mene. — Kar sem pisal Tebi iz prijateljstva, to blagovoli povedati tudi veleučnemu gospodu Trstenjaku, (katerega gospoda pozdravljam!)

Vošči Ti vesele praznike ter srečno novo leto 1884!

Tvoj

prijatelj in puščavnik
Aškerc.“

In zopet z dne 30. januarja 1884. sem prejel (tretje) Aškercovo pismo iz Šmarij, ki slove tako-le:

„Dragi rojak!

Komaj sem se nekoliko izkopal iz politike pred kateroj me Ti tako svariš. Ali kaj hočeš? „Delitev dela“ nikjer ne velja v besede najstrožjem pomenu, — še menj pa pri nas Slovincih.

Saj si morebiti že Ti tudi sam sebi na suknji gumb prišil, čeprav nisi — krojač. Kar more, to pa je človek storiti dolžan, — ali kako že poje Tisti, ki zdaj nič več ne poje? — na škodo svojim rojakom.

Zahvaljujem se Ti za čestitko! Vem, da misliš tako, kakor pišeš.

Kar se moje malenkosti tiče, skušal bom še v bodoče nadaljevati v tem, kar sem začel, — ako bo rojakom po volji. Če bi me kdo prepričal, da moje strune nimajo pravega glasú — položil bi jih iz rok! To vsaj smelo lahko rečem, da je vse moje! Pa tudi s tem se ponašam, da mi umetelnost ni kakšna igrača, ampak sveta stvar — pravi poklic!

Zatorej me nič bolj ne jezi, nego če vidim, da nekterim ljudem ni sveta ne resnica, ne umetelnost, ne naš lepi jezik; s poslednjim delajo nekoji diletantje baš, kakor tista domača žival z bučami.

Obžalujem, da Ti s slikoj ne morem več postreči. Naredil sem jih bil samo malo število in te sem že razposlal. Ako se še kdaj „podvržem“ tej operaciji, gotovo dobiš en eksemplar.

Da mi zdrav ostaneš s Svojoj obitelji vred, želi

Tvoj

prijatelj
A. Aškerc.“

In končno, dne 27. avgusta 1884. mi je A. Aškerc pisal (poslednje) pismo iz Šmarij pri Jelšah naslednje vsebine:

„Spoštovani rojak,
Dragi prijatelj!

Dvojno hvalo!

Tvoje pismo me je, kakor vsakokrat, razveselilo, ker veje iz njega duh pravega prija-

teljskega srca! Ne misli, da me naši „kultur-trägerji“ jezijo s svojim pamfletom;* s tem kažejo samo svoj „ingenium suile“.

Kar se tiče pesmi, Ti me umeješ! Veseli me, če Ti ugaja, saj pa ista tudi ni kar tako na površji vzrasla, marveč ima korenine svoje precej — globoko! Smatraj jo (pesem) kot apoteozo poezije...

Tvoja slika! „Zadet“ si dobro, kakor se meni zdi. Želim Ti, da bi čez 40 drugih let

* Celjska „Deutsche Wacht“ je napadla Aškerc, smešče mu njegovo ime s podlo nemško psovko.

(Opazka pisca)

Tvoja slika kazala še zdravega in krepkega Vatroslava na telesu in duhu!

Zdaj bi pa prišla vrsta na mene! Ne vem, kdaj mi bode mogoče poslati Ti svoj „contrefait“; kadar se dam posneti, gotovo bodeš med tistimi, kojim bom dal šmarijskega puščavnika in effigie.

Bog Te živi in ohrani Te zdravega z gospoj soprogom vred!

Tvoj

stari prijatelj
A. Aškerc,
puščavnik.“

(Konec prihodnjic.)

A. FUNTEK:

MASKE.

Na trgu življenja je čas
darila pripravil za nas,
norosti in želje in upe
naložil na pisane kupe.

Kdor stopi na sejem njegov,
kar hoče, si vzame darov
in hitro se z njimi nakiti,
saj more zastonj jih dobiti.

Ej, kolika radost v očeh,
na ustnicah blaženstva smeh...
Vse križem se zbirajo gneče,
vse pleše in vriska od sreče!

Ob strani čas gleda na nje:
„Kako ste otročji, ljudje,
ko vprek se pretvarjate v maske
in nosite take okraske!

„Nihče jih ni prvi dobil,
že davno sem vse jih delil,
in skoro spet druge omami
obrabljena šara za vami.

„A dasi otročji ste res
in dasi je smešen vaš ples:
Na svetu se židane volje
da maskam živeti najbolj!“

KMETAMARIJA:

OB MORJU.

1.

Žar svetel
v morje je pal,
vse megle pobral,
pekoče — — —
V dušo na dno
se lahko, mirno
misli razpno,
cvetoče — — —

2.

Zarja večerna,
vsa žametna, mirna,
je v morju vstajala.
Roža rdeča,
v krvi goreča,
je solnce napajala.
Misel koščena,
v megli svinčena,
je v zarji samevala.
Duša drhteča,
bolna, plamteča,
je v roži vzdrhtevala.

IZ GNEČE.

Bila jih je precejšnja vrsta.
... Stali so ob robu in gledali v višine.

Pa povესili so oči in pogled jim je okamenel. Roke so drhtele, noge se tresle. Velike, krvave pene so jim stale krog usten.

Hreščeči glasovi so se izsipali iz grla, in piskajoči stoki so prihajali iz prsi.

Časih so se udarili ob čelo in se spet dvignili in pogledali kvišku. Pri tem pa se jim je zavrtelo — in stopili so korak nazaj, bliže prepadu. Klonili so hrbte, krčili pesti.

Ničesar niso uživali, nič si pomagali. Kakor bi jim bile prešle vse kosti v vodo, v vročo tekočino, tako se jim je zdelo. In ni ga bilo, ki bi si opomogel, dregnil soseda in dejal: „Morda bi pa le šlo? Stopimo korak naprej, iztegnimo roke po opori! Saj bomo padli v prepad.“ Ni ga bilo, ki bi bil govoril take besede. Ne, stiskali so se in bili vedno bliže prepadu. In moledovali so, zamolklo govoreč: „Glejte reveže, usmilite se nas!“ In pri tem so čutili smrad krog sebe in v sebi in so čutili tekočino in blato namesto kosti.

Pa ga ni bilo, ki bi bil zavpil in se dvignil.

* * *

Megle so padale.

Leno in počasi so plule velike gruče oblakov po nebu.

Lene in vse gorke sape so vele, pa ne vele in pihale, ne — komaj da so se pregibale in nanašale so le smrad in pepel.

Krokarji so javkali, in črne golazni so lazile krog njih.

Ni bilo niti enega žarka luči, niti ene cvetice, niti ene vedre sape.

In vendar so bili vsi tisti krog prepada stoječi nekdanj poklicani k solncu. Poklicani k moči in delu!

Pa spotaknili so se bili ob prašku in takoj jim je izdrhtela duša in je zatrepetalo srce.

In so pustili ono močno mladost in so od-

šli težkih in lenih korakov proti onemu smrdljivemu prepadu in so jadikovali.

Jadikovali — oni — mladost in življenje!

Ha!

In niso se zavedeli.

Greh je bil to in grdobija.

Greh nad mladostjo in zdravo dušo.

Dušo, ki išče dela in moči; in hoče, hoče moči, drugače se izpremene kosti v blato in se širi smrad, hujši od gnilobe mrličev sredi kuge.

In so le grešili.

Še so stali v gneči ob prepadu.

Da bi se bili vrgli v prepad — razbili bi se bili!

Da bi se bili udarili ob kamen, po njih bi bilo!

Pa niti tega niso bili zmožni.

Le jadikovali so: „Dajte nam, dajte nam usmiljenja!“

* * *

Pa se je razmaknila gneča.

Stopil je eden za korak naprej, porinil s trudno, a vendar močno kretnjo celo vrsto v stran in odšel od prepada, iz gneče.

Dvignil se je bil.

Duša je vstala.

Spomnil se je, da greši.

In odšel je trdnih korakov in šel vedno večjih in trdnejših korakov gori po poti. Zamahnil je z roko; nič se ni ozrl. Gori ob skali šele je zapretil z roko proti onim in zavpil:

„Grešniki ste, brezbožniki!

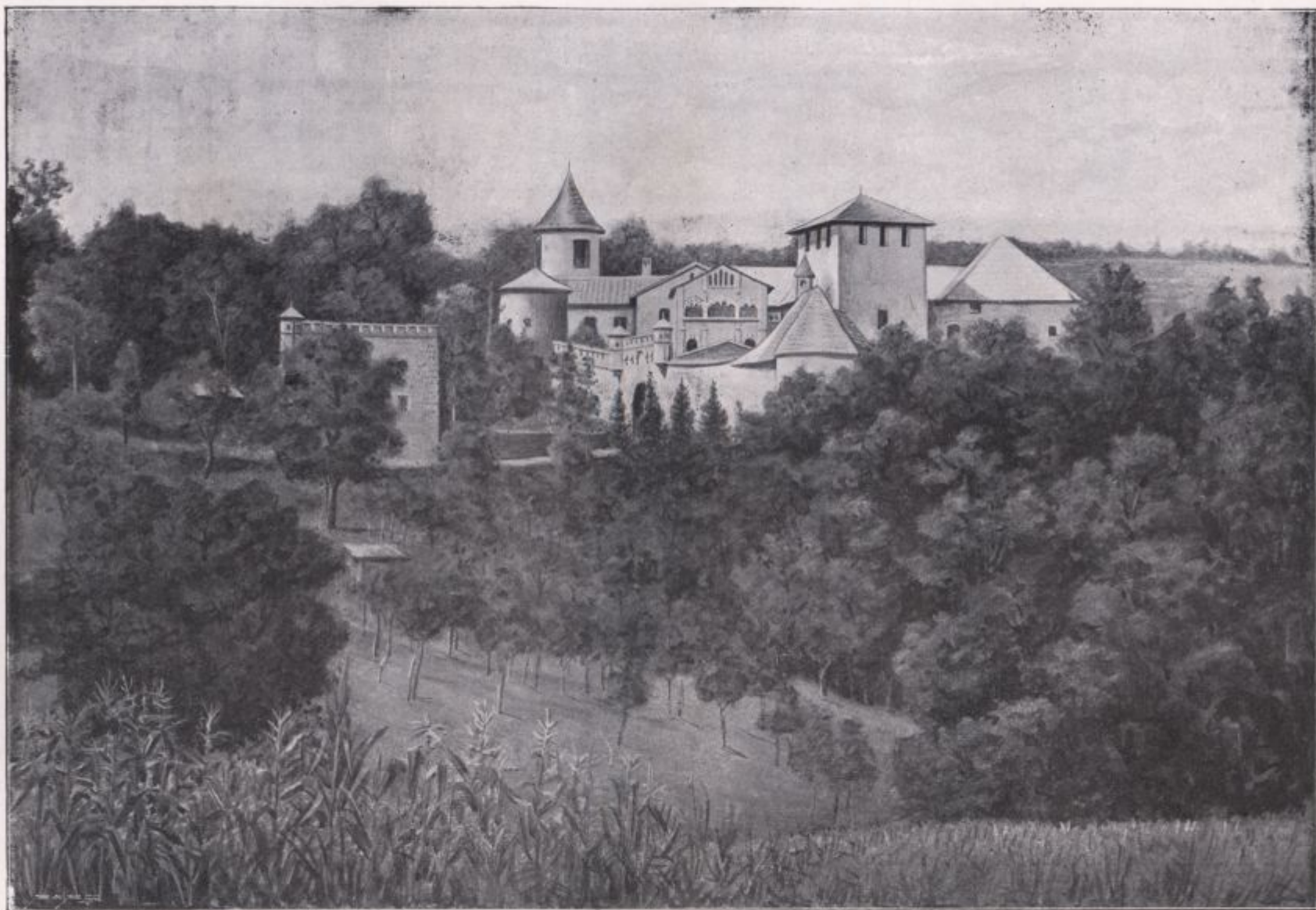
Ne grešite v mladosti, ne zametajte darov! Dvignite se!

Poglejte življenje! — Veliko je in lepo. Lepote nam bo dajalo, pa zahteva dela in moči od nas.

Na delo, v moč!“

In obrnil se je. Nič več se ni ozrl, nič več govoril. Šel je svojo pot, in moč je bila v njem.

Šel je iskat sopotnikov.



BOSILJEVO.

IZ SPOMINOV NA ANTONA AŠKERCA.

(Dalje).

Kakor poroča bivši župan Ivan Hribar v svojem spisu „Anton Aškerc“ (v letošnjem „Slovenskem Narodu“, števil. 133. z dne 13. junija), se je bavil Aškerc sam več let z mislijo, da stopi v pokoj kot duhovnik.¹⁾ Hribar piše, da je Aškerc že po letu 1890. — torej kmalu po izidu „Balad in romanc“ — mislil na pokoj, a je vzdržal, dasi težko, vendar še do l. 1898. Da pa se mu je v Ljubljani pripravljalo arhivarsko mesto že kmalu po Hribarjevi prvi izvolitvi županom, dokazuje dejstvo, da se je pojavil Aškerc poleti 1897. nenadoma v Ljubljani. Kmalu na to sem prejel sledeče pismo:

Velenje 1. 9. 97.

Blagorodni gospod!

Vašemu prijaznemu pismu bi moral istotako obširno odgovoriti — toda, že vidim, da mi sedaj sredi drugega neslanega posla, žal, ni mogoče.

Bomo se o priliki raje obširneje pogovorili o marsičem, kadar bi spet prišel v Ljubljano.

Od nameravanega literarnega shoda jaz ne pričakujem veliko. O kakem „pravcu“ v literaturi se vendar ne more debatirati na shodu. Sam Bog ve, kdo je bil tisti čudak²⁾ na Zvonovih platnicah, ki je menil, da bi literarni shod določil pravec (smer) v naši literaturi! Kako more biti človek tako naiven, ko bi vendar moral vedeti, da pravemu umetniku nima nihče predpisavati, kako naj piše. Preneumno!

Najbolj potrebno pa bi bilo govoriti na takem shodu o knjigotržtvu našem, o

¹⁾ Pri pogrebu prof. dr. K. Strelja mi je pravil dr. Pavel Turner, da je iskal za Aškerca primerne službe, a brez uspeha. Dr. Turner, Aškerčev intimen prijatelj, hrani tudi obširno Aškerčevo korespondenco, ki se bavi zlasti z raznimi doživljaji blagopokojnega pesnika s škofijskim ordinarijatom v Mariboru.

²⁾ Bila je — dama! Op. por.

kolportaži. Naši knjigarji nimajo nikakršne organizacije med seboj, tudi se ne brigajo za to, da bi čim več prodali. Vse prepuščajo slučaju in pa „volji božji“. V tem oziru bi se lahko učili kaj od čeških knjigarjev in založnikov — toda nočejo! Zaspanost in indolentnost, kamor se človek ozre. —

Jaz sem že večkrat rekel, da naj bi „Zvon“ razširil svoje predale in objavljajl po več poučnih člankov. Seveda se mora ravnati odločno po znanstvenih principih. Ob enem bi moral biti tudi revija za socialno znanost; tako bi bil v pravem pomenu modern.....

Z zborovanjem v principu jako važnega vseslovenskega shoda se „jim“ pa strašno mudi! Od 9. zjutraj do 2. pop. se pač ne da veliko opraviti. In debate so čisto izključene. To bo strože ko kak koncil! Saj se še na concilih debatira in to jako goreče. No, čakajmo, kaj nam povedo naši prvaki. Kaj posebno „radikalnega“ se svetu ni bati od nas... Toda, kam sem zašel!

Kaj več o naših mizerijah, literarnih in političnih, o priliki ustno kje v Ljubljani.

Za sedaj pa: Bog Vas živi!

Z najlepšim pozdravom

Vaš

„Pavliha“

Aškerc.

Za omenjeni sestanek slovenskih literatov sem se bil zavzel jaz, ki sem napisal v „Sl. N.“ serijo člankov. Te članke je ponatisnil tudi „Lj. Zvon“. Sestanek se je tudi resnično vršil; toda vseslovenski shod je bil že absorbiral vse zanimanje in udeležence utrudil. Edina realna korist tega shoda je bila preselitev L. Schwentnerja v Ljubljano. Ž njim smo pridobili prvega slovenskega modernega založnika in knjigarnarja v narodno kulturno središče. Schwentner je postal tudi Aškerčev založnik ter si je za slovensko

knjigo pridobil največjih zaslug. Baš na tem shodu sem se seznanil s Schwentnerjem, takrat še mladim in skromnim trgovcem v Brežicah. V mali dvorani „Narodnega doma“ mi je pripovedoval, da se namerava preseliti s svojo trgovino v Celje. Inteligentni in energični mož se mi je prikupil na prvi pogled, in prigovarjal sem mu, — in morda še kdo na tistem shodu — naj se preseli rajši v Ljubljano, kjer nismo imeli v tisti dobi nobenega knjigotržca rojaka. Svetoval sem mu, naj poseti naslednjega dne župana Iv. Hribarja ter se posvetuje še z njim. In res je Schwentner po razgovoru z županom premenil svoj sklep glede Celja ter se kmalu nato preselil v Ljubljano na Dvorski Trg, kjer je na oglu Židovske Ulice otvoril svojo prvo slovensko knjigarno...

V življenski borbi sem bil potem zanemaril svoje dopisovanje z Aškercem, ki pa je točno zasledoval vse literarne in politične dogodke v Ljubljani. V uri osamelosti in dolgega časa se me je spomnil s sledečim pismom:

Velenje 16. X. 97.

Velecenjeni gospod!

Vem, da nimate preveč časa, da bi čitali še privatna pisma, pa upam, da ne boste hudi na te-le vrste. Nimam nikogar, s komer bi spregovoril besedo... Torej...

Da je Murnik propadel s svojim „samovarom“, me je prvi hip osupnilo... potem pa sem stvar pretehtal trezno z občega današnjega socijalnega stališča in pa z našega ožjega slovenskega ter sem se domislil marsičesa. Jaz igre seveda ne poznam, ne verjamem pa, da bi se bil Murniku humor sam na sebi ponesrečil. Tista gledališka tehnika tudi ni toliko kriva, — vrag jo vzemi!

Krivo je občinstvo, če se mu igra, oziroma spis ni dopadel. To občinstvo je vobče sovražno vsaki novotariji, vsaki krepki misli. Hodi v gledališče le — zabavat se, ne pa mislit. Drugič pri nas ljudje nimajo zaupanja do svojih ljudi. Ne morejo si misliti, da bi mogel mlad slov. pisatelj tudi kaj spisati, kar bi bilo vredno, da se „pogleda“ na odru.

Tretjič — in to se mi dozdeva glavna stvar! — vlada pri nas neka smešna animoznost zoper — „novostrujarje“, h katerim pripada tudi Murnik. Že Vas so bili začeli sovražiti — da o sebi niti ne govorim. — Cankarjevo dramo so odklonili,¹⁾ čeprav ste mi Vi

¹⁾ Ravno tako Alastorjevo „Cast in strast“.

(Op. A. A.)

sami pisali, da želite, da bi se sprejela v repertoar. Ali ne tiči v teh momentih morda vzrok neuspeha Murnikove vesele igre? Ali ni tu neka metoda in neki system? „Ničesar ne sprejmemo od mladih!“ In zakaj izgublja baje „Zvon“ svoje naročnike? (Ravno te dni piše g. Vidic (?) o tem predmetu v „Edinosti“.)

Murnik je gotovo toliko vzvišen nad „slavno“ občinstvo, ki pride v gledališče prebavat, razkazovat svojo toaletto, koketirat... ne pa mislit, da ga ta prvi neuspeh ne bo preveč užalil, ampak se bo vedel kakor pravi filozof tolažiti. Saj je to dovolj značilno ne samo za naše razmere, ampak tudi za okus drugih, še večjih mest, nego je Ljubljana, da opere in operete ljudem bolj ugajajo, nego drame. Seve! Pri operi zopet ni treba nič misliti! Sediš lepo komodno na fotelju pa se daješ zazibati od poskočne godbe v romantične sanje.

Operni tekst — ali je to morda za zdrave želodce? Ali je operni tekst morda — poezija ali umetnost? Same plevel! In občinstvu je celo ljubo, ker mu zopet ni treba nič misliti.

Kdo pa naj misli — po večerji? To še zdravo ni!

S tem ne rečem, da glasbe ne cenim. Jako visoko jo cenim. Še više pa cenim poetično misel, ki jo izraža človek z besedami.

Cankar je baje ponudil svojo dramo „Zvonu“. Vi ste jo gotovo čitali in morate vedeti, če je za kaj. Najboljše bi bilo, da bi tudi Murnik objavil svoje vesele igre poprej v tisku (v „Zvonu“), da bomo vsaj mogli ceniti njih estetično-umetniško vrednost samo na sebi — brez „odra“...

Z najlepšim pozdravom

Vaš

Aškerc.

Iste svoje nazore o gledališki umetnosti je Aškerc razvil kasneje (l. 1899.) v članku „Dve tri o našem gledališču in naši dramii“ („Ljubljanski Zvon“ (5. XIX). Aškerc se je oziral v tej svoji študiji tudi na moj člančič v hrvatski „Mladosti“ ter se je za svoj spis prav temeljito pripravil s čitanjem raznih strokovnih del, zlasti pa s Skljarjevo študijo „Sovremenny ruskiy teatr“ v „Ruski Misli“ (1898). Aškercjev spis ima toliko zdravih, praktičnih in še danes aktualnih misli in predlogov, da opozarjam nanj vse ljubitelje slovanske Talije. Vsekakor pa je bil Aškerc gotovo prvi, ki je priporočal ustanovitev intimnega (literarnega) gledališča v Ljubljani,

in sicer za premijere izvornih slovenskih iger. K tej Aškerčevi ideji se bo moralo naše Dramatično (ali kakšno drugo) društvo povrniti v širšem obsegu prej ali slej, zlasti še zategadelj, ker naša dramatika pač ne bo mogla prenašati dvojne cenzure v deželnem gledališču.

Naslednje Aškerčevo pismo name z dne 21. X. 1897 govori najprej o nekem feljtonu gospe Pavline Pajkove ter pravi:

„Pajkova Vam je delala samo reklamo! Seveda vsega tistega spisa pač ni sestavila „ona“, ampak „on“; to se lahko otiplje na slogu!“

Dalje reagira na neki spis dr. Lampeta:

„Dr. Lampe se pač moti, če si domišlja, da me je ‚ubil‘ v ‚Domu in Svetu‘. Jaz sem mu bil kratko dokazal absurdnost in te moje trditve ni ovrge. Po svoji stari navadi govori strašno veliko, — misli in logike pa je malo! Veliko plev — malo zrnja. Kadar bom utegnili, napišem nekaj replike na njegov odgovor; samo ne vem, kje bi jo objavil, če jo spišem.“

Končno piše o dveh kupljenih srečkah „Glasbene Matice“, ki sem ju kupil zanj in za kateri mi je vrnil denar z obratno pošto.

Med tem poslednjim in prihodnjim pismom zija dolg premor, ker so se mi njegovi dopisi pač poizgubili. Aškerc je zasledoval politične in literarne dogodke po Slovenskem z največjo napetostjo, toda čital je le „Slovenski Narod“, „Slovenski List“, „Edinost“, celjsko „Domovino“, slovenska leposlovna lista in nemške revueje. Listov svojih načelnih nasprotnikov ni čital, ker jih ni dobival v roke, ako mu jih niso doposlali njegovi prijatelji in dobri znanci, zlasti Ivan Resman, tudi že pokojni pesnik „Moje dece“.

Dne 16. decembra 1897 mi je pisal iz Velenja sledeče pismo, ki kaže vso Aškerčevo temperamentno bojevitost in strastno odkritosrčnost, ki ga priobčujem le v odlomkih:

Blagorodni gospod!

Kaj pa pravite o Stritarjevem pismu, ki ga je objavil „Slovenski List“ 11. dec.?

Z veliko napetostjo sem ga bral, se čudil, na koncu sem se pa moral — smejati. Čudil sem se, ker je to pismo naravnost nasproti tistemu pismu, ki ga je bil Stritar pisal Vam in ki ste ga objavili Vi v predgovoru „Salonski knjižnici“. V pismu Pajkovki Stritar tudi čisto drugače govori o novi struji, kakor pa je govoril takrat, ko ste ga Vi interviewali na Dunaju, kateri interview ste bili priobčili lani v „Narodu“ . . . (To nasprotje si

Aškerc tolmači zlasti s tem, da Stritar ne čita več in ne spremlja povsem moderne slov. literature. Op. por.)

V estetičnih nazorih je Stritar starokopitnež. Po njegovih nazorih je samo Rafaelova Madonna res umotvor; od Vereščaginovih realističnih slik se on „z gnusom obrača v stran“. Tako piše sam nekje v tistih literarnih pogovorih.

Mi vsi vemo, kaj pomenja nastop Stritarjev v naši literaturi, vemo, da pomenja njegov „Zvon“ preobrat k moderni struji. Toda Stritar v tej svobodomiselni struji ni vztrajal. Zato je bil zadnji čas, da se je „Zvon“ preselil v Ljubljano.

Mi vemo visoko ceniti njegove kritike, njegov krasni jezik. Če pa misli, da je samo to prav, kar on govori in misli, — če si domišlja, da se mu mora vsa Slovenija v literarnih rečeh klanjati, kakor papežu, potem se mož sam smeši . . .

V literaturi ne poznamo ne nezmotljivih papežev ne dogem.

Da bi bili Francozje in romanski narodi sploh že čisto „gnili“, ne verjamem. Kako pa je potem to, da marširajo Francozi še zmerom na čelu evropske kulture, če so že čisto gnili?

Zolo Stritar razume tako malo, kakor Vereščagina. V svojem moralizovanju postaja Stritar že sila neslan. Po njegovem mnenju bi bile potem najboljši povesti takšne, ki jih objavlja Mohorska družba! To bi bili na vrhuncu estetične vrednosti stoječi umotvori. Tistih moralnih pridig, ki jih je bil Stritar objavil v svoji knjigi „Pod lipoj“, niti kmetje niso hoteli čitati. Preotročje so se jim zdele. (Namreč, kar je bilo v prozi spisanega.)

Čisto nepotrebne so tudi lamentacije, da so mu rojaki delali krivico! Vsi ga spoštujemo, a ne prisegamo pa ne na njegove besede, ker je človek, kakor mi vsi drugi . .

(Odločno se nato Aškerc obrača proti Stritarjevi trditvi, češ, da so vsi njegovi nazori o literaturi, o estetiki etc. uprav njegovi, da se ni od nikogar ničesar naučil.)

Kdo more reči, da so ni od nikogar ničesar naučil, od nikogar pridobil nikakih mislij, idej? Ali ne obstoji ves kulturni napredek v tem, da se človek uči od človeka in narod od naroda, da prejema vsaj vsodbude, snovij k nadaljnemu premišljevanju? Ali Stritar ne ve, da je kultura plod evolucije? Ali ne sloni dobršen kos — najmanj 70% — današnje kulture na kulturi Grkov in Rimljanov?

Samo Stritar se ni od nikogar učil! — Rad bi vedel, če bi bil Goethe spisal ‚Fausta‘, da je prišel na svet tam doli med Hotentoti!

Toda gospod Stritar bi bil že tudi „naš Stritar“, pa da je bil rojen makar kje v Afganistanu! . . .

Ne verjamem mu preveč, če tolikokrat govori o svojih rojakih. Zakaj pa ga nikoli ni na Slovensko? . . .

Vsekakor je čudno, da je Stritarjevo pismo zagledalo luč sveta v reakcionarnem „Sloven. listu“. To daje misliti!

Jaz mislim, da g. Vidic gospe Pavline ni razžalil v svoji oceni, niti ni imel namena jo žaliti. Njenega najnovejšega romana pa jaz nisem mogel brati. Predolgočasen se mi je zdel. V obče imam velikanske predsodke zoper ženske belletristinke. Tudi pri izobraženejših narodih si izobražene ženske težko pridobijo literarni ugled. Koliko težje je to pri nas, kjer nam pomanjkuje šol . . .

Mogoče je že, da ste Vi proti gospe Pavlini kdaj preostro zapičili pero. To je mogoče. Toda g. Stritar ni čital — bržčas ne! — kaj je pisala rodoljubkinja (Pavlina) o Vas in o nas vseh v „Slov. listu“

Ali Stritar vsega tega ni čital? Vsekakor bi bilo treba reagovati na Stritarjevo pismo!

Moj članek v „Narodu“ je bil torej zadel v „črno“. To me veseli, da se „oni“ jezijo! Kaj pa je „Slovenec“ pisal, ne vem, ker ga tukaj ne morem dobiti. Ali bi mi Vi hoteli doposlati dotično številko? Morda bi potem napisal še jaz repliko.

Vesele praznike in srečno novo leto!

Z najlepšim pozdravom

Vaš

Aškerc.

Pripominjam, da ni občutil Aškerc do svojih načelnih nasprotnikov nikakega osebne ga sovraštva. Tudi v tem oziru je bil svetla izjema v Slovencih, kjer se izpreminja načelno nasprotstvo navadno tudi v besno osebno maščevalnost in odurno sovražnost. Dandanes dobiva na primer slovenski politični boj že pravcate kani balske oblike. Aškerc pa je kot resnično kulturen mož najstrožje ločil osebo od načel. Zato je bil z vsakomer osebno ljubezniv in gentleman. Z gospo pisateljico Pavlino Pajkovo, dasi ju je ločil prepad načel, je občeval vedno z vso prijaznostjo ter jo je kot damo in mater resnično spoštoval. Svoje simpatije je prenesel tudi na njene ga sina Milana ter na njegova otroka, s katerima je prav do zadnje dobe rad ljubeznivo po-

kramljal . . . Najhujši izraz sovražnosti je bil Aškercu popoln prezir nasprotnikovega dela. In tega prezira se je posluževal, kolikor je meni znano, le proti eni osebi, ki ga je nehvaležno in kruto osebno razžalila . . .

Aškercem pozivu sem ustregel, pojasnil svoje stališče v „Edinost“ in takoj nato sem prejel sledeče pismo:

Velenje, 25. I. 98.

Blagorodni gospod!

Prav je, da ste objavili v „Edinosti“ tisti članek: „Stritar in nova struja“, ker se po tej poti jasniro razna stališča.

Umestne so bile tudi moške besede, ki ste jih povedali na koncu članka . . . To se je prileglo. Jaz mislim, da bi se tem ljudem moralo večkrat kaj povedati tudi v „Zvonu“. Lani sem jim bil jaz nekaj povedal.

Najnovejše Stritarjevo pismo in pa izjava gospe Pavline, da ona Stritarja ni prosila, da bi pisal tisto pismo, ampak da je sua sponte ji pisal, vse to me potrjuje v mnenji, da Stritar nič kaj prijazno ne gleda „mladih“. No, to je seveda brez vsakega pomena! Saj sem Vam rekel, da estetičnih papežev in enakih absolutnih avtoritet ter orakeljnov svobodna literarna republika duhov ne pripoznava . . .

Na „Mladost“ sem se naročil. Prvi broj mi ugaja. Listek je takšen, kakršnega si tudi jaz mislim v literarni revueji, namenjeni izobraženim krogom.

Že v jeseni sem g. Vidicu rekel, da n. pr. kritike o abecednikih nikakor ne spadajo v „Zvon“, ampak v kak učiteljski list, in danes vidim, da je istega mnenja tudi „xy“ v „Narodu“.

Če bi „Zvon“ postal šolski list, ga ne bo nihče več čital — razen strokovnjakov.

Vrag vzemi slovnico, slovarje in abecednike in čitanke! Članki o književnostih, o domači in drugih slovanskih ter tujih, essayi o umetnosti in umetnikih, črtice iz socio-, bio- in etnologije: to je za „Zvon“! Kak lep članek je bil napisal n. pr. Goestl o Vereščaginju v „Narodu“! To je bilo za „Zvon“! Cankar, Mihajlov,²⁾ Nikolajev in Radič imajo še dosti netiskanega v Gorici. Upam, da pride vse na vrsto. Letos pa sem našel spet novega poeta na Primorskem.

¹⁾ Seveda urednik ni sam kriv, če je premalo primernih člankov. Jeden sam ne more vsega. (Op. A. A.)

²⁾ Mihajlov = Kette, Nikolajev = Zupančič, Radič = Derganc. (Op. poroč.)

Da bodo pa naši poeti lože prišli na vrsto, treba bo vendar, da se „Zvon“ razširi. Dandanes se vendar več producira, nego pred 17 leti. Ali Narodna tiskarna tega noče uvideti?

Nova „glava“ „Zvonova“ še velja, pričakoval pa sem še kaj boljšega. V nekem oziru je bila stara glava morebiti boljša. Datum pod „glavoj“ v listu samem je čisto nepotreben.

Na ovitku pa, žal, „sv. Ana“ še zmerom „uči Marijo čitati“. To menda pomenja tista otročja podoba...

Vazilij, ki je spisal duhovito črtico „Nepotreben človek“,¹⁾ je — Cankar. Kaj ne, da?

Rad bi vedel, če Bamberg že tiska njegove pesmi.

Reklamo pa znajo delati za-se naši literarni „konservativci“. Če je dobil Hribar umetniški stipendij, potem to ni drugega, nego ameriška reklama za „Dom in Svet“. Vraga, če dobi x..., ki jaše po Lampetovem glasilu rezanega Pegaza, 300 gld., koliko bi moral dobiti potem kak Cankar, Nikolajev, Mihajlov ali Radič?!

Politika odločuje pri nas že v umetnosti. Mislim pa, da ni posebna čast, če dobi slov. „parija“ v dobi absolutizma po milosti gospoda — dr. Missie državni umetniški stipendij...

Ali ste videli, da je Karl Dolenc... že preskočil k Lampetu? To je res zanimivo, kaki „telovadci“ so nekateri slov. pisatelji. Nekaterim je salto mortale od „Zvona“ k Lampetu prava igrača. Zavidanja vredni ljudje! Jaz bi bil preokoren za tak skok...

Da me je „Kat. Obzornik“ „počastil“, izvedel sem še-le iz Vašega feljtona „Slovenski Goethe“.

Ali bomo že skoro spet kaj Vašega brali v „Zvonu“? Upajmo!

Kaj je kaj novega za ljublj. literarnimi kulisami?

Z vsem spoštovanjem in s pozdravom

Vaš

Aškerc.

Mene pa so trle hujše skrbi, ker sem bil nenadoma poklican drugič k vojakom in sicer da odslužim II. polovico prostovoljskega leta. Zane-maril sem torej dopisovanje, kar mi je Aškerc očital. Tako sem prejel iz Velenja 16. 3. 1898 tole pismo:

¹⁾ „Vazilij“ je bil Jos. Kostanjevec! Op. por.

Čislani gospod Govekar, dragi prijatelj!

Ko bi ne bili urednik, pisal bi Vam večkrat. Tako pa se razume samo ob sebi, da Vas nočem motiti, saj tudi Vi v resnici ne utegnete pisati privatnih pisem.

V nedeljo sem prejel Vaše pismo, ki me pa ni razveselilo, ker sem iz njega razvidel, v kakem neprijetnem stanju se nahajate, ker Vas kličejo pod puško.

Upam, da bo „Narodna tiskarna“ gotovo tako nobel, pa Vam bo dajala plačo tudi, ko pojedete k turnusu.

Afera Pavlina-Stritar je menda zdaj poravnana. Najini pismi sta se bili takrat križali. Oba sva imela ob istem času iste misli!

Prav je, da ste Holza pohvalili v „Narodu“. Prijatelj Kretanov to tudi zasluži. Za slikarstvo se pri nas na Slovenskem noben lajik toliko ne zanima ko skromni Kretanov. On pa tudi nekaj razume o teh stvareh. On je nekak Rafael — brez rok.

V „Mladosti“ sva v tej, 4. št. slučajno midva oba zastopana. Tisti „Dušan“, ki je zagrešil tiste erotične „Grešne verze“, sem namreč jaz. Bog mi grehe odpusti v tem času postne pokore! Homo sum.

Vašo noveleto „Saldirano“ sem čital z zanimanjem. Tako „al fresco“ pisano.

Nekaj je resnice na tem, kar pišete o razmerju med menoj in — Ljubljanoj. Samo ne vem, kako bi bilo... Star sem, samotnen sem, pust človek — ne za salon...

Vederemo!

Štiri leta že nisem bil v slov. gledališču niti videl slov. predstave! Nisem mogel priti, ker je zveza tako neugodna.

Z najlepšim pozdravom!

Vaš

Aškerc.

Aškerc je bil priobčil v „Mladosti“, hrvatski moderni revueji, dvoje pesmi: „Kaj bi te vprašal...“ in „In da sem umetnik...“ Obe sta bili l. 1900 ponatisnjeni v Aškerčevih „Novih poezijah“ na str. 5. in 6. Značilno je, da smo se moderne „Mladosti“ oklenili takoj skoraj vsi „mladi“ iz tiste dobe in z nami seveda tudi Aškerc. Fr. Vidic je priobčil članek „O novejši slovenski literaturi“, Aleksij Nikolajev (Zupančič) „Velikonočne sonete“ (3), Aškerc-„Dušan“ „Grešne verze“, Iv. Cankar načrt za novelo „Ti sam si kriv!“ Fr. Eller pesmi „Sreča“ in „Ob mostu“ ter jaz črtico „Saldirano“ in članek „Slovensko gledališče“ — vse to v 6 številkah. Žal, da je bilo s tem že konec te elegantne revueje!

Kakor je posneti iz Aškerčevega pisma z dne 16. 3. 98., sem mu bil zopet prigovarjal, naj se preseli v Ljubljano. Aškerc pa je samega sebe docela poznal ter se je v tem pismu naravnost točno karakteriziral, čeprav je glede svoje starosti pretiraval. Toda Aškerc mi v svoji nezaupnosti in boječnosti vzlic vsem svojim dokazom odkritosrčnosti vendarle ni nikdar omenil, da je bil poslal že februarja meseca 1898 ljubljanskemu občinskemu svetu prošnjo za imenovanje magistratnim uradnikom. Že v tajni seji dne 3. marca 1898 se je pečal občinski svet z Aškerčevo prošnjo! Ker pa je bilo oddati le mesto koncipista, Aškerc v tej seji ni bil imenovan, nego je prišla njegova prošnja šele v tajni seji 7. junija iznova na vrsto. Vendar pa se je Aškerc že marca meseca odločil, da gre v pokoj kot duhovnik ter se je že odpravljal iz Velenja v Celje. Tam je potem čakal, kako se razvije njegova nadaljna usoda.

Iz Velenja sem nato 16. aprila 1898 prejel sledeče Aškerčevo pismo:

Velecenjeni gospod „Ivo Brežnik“!

Zakaj pa se skrivate? Kaj mislite, da Vas nisem spoznal že prvokrat po pisavi?

Ne da se tajiti, da bije v Vaših dekadentnih verzih lirski žila. Jaz nisem pedantičen formalist, oblika mi ni glavna stvar, ampak duh, tisti aroma, ki se v liriki niti analizovati ne da. To treba občutiti.

Zato sem Vaše verze priporočil v Gorici, pravega Vašega imena nisem povedal prof. Bežeku, pa mislim, da Vas je tudi on spoznal.

Formalist nisem, toda nekak ritem, nekak metrum je vendar potreben, če hoče biti kak spis pesem. Drugače se lahko take misli napišejo tudi kar v obliki „proze“. Po tej poti pridemo čisto v — anarhijo. Da so začeli dekadenti tako prezirati metrum in rimo, prihaja pač odtod, ker so nekateri bornirani formalisti gledali čimdalje bolj na obliko, duh pa so zamenjali, ker ga sami sploh niso imeli. Dekadencija je po mojih mislih v prvi vrsti reakcija proti praznemu formalizmu.

Kaj ne, da?

Glavna stvar v poeziji, zlasti v liriki je seveda „stimmung“. To je *conditio sine qua* — non est *lyrica*...

„Moderno kritično stališče“ je imenitna razprava — če se bodo naši ljudje sploh hoteli učiti.

Te dni sem bil šel gledat Vereščaginove slike v Zagreb. To je realizem! Upam, da ste

prejeli mojo karto iz Zagreba, ki sem jo pa oddal šele na ambulanci na vlak. Novelo „Brez službe“ (v „Zvonu“) ste pisali Vi! Stavim glavo. Častitam!

Z najlepšim pozdravom

Vaš

Pavliha
Aškerc.

To pismo me je jako zabavalo, zakaj jaz nisem bil niti „Ivo Brežnik“, niti pisatelj črtice „Brez službe“ — „Josip Milan Prosen“. Dasi sem dopisoval Aškercu že drugo leto, vendar se je v pisavi zmotil. „Ivo Brežnik“ je bil namreč mlad jurist, idealist Ivan Škerjanec, moj prijatelj, ki je umrl, žal, sredi svojih študij na rojstnem domu v Novem Vodmatu. Škerjanec je bil sorodnik pesnika Frana Gestrina ter se je začel že v zadnjih razredih gimnazije resno baviti s književnostjo in s pesnikovanjem. Njegove pesniške prvence sem objavil kot urednik „Vesne“; potem je poizkušal priti celo v predale „Ljublj. Zvona“, kar se mu je končno tudi posrečilo. Napisal je tudi nekaj črtic za Hribarjev Koledar in, če se ne motim, tudi za podlistek „Slov. Narod“. Za gledališče je prevel iz nemščine Hauptmannovo sanjsko dramo „Hanice pot v nebesa“ ter Sardouovo historično veseloigro „Madame Sans gêne“. Kot šibka, raznim vplivom se udajajoča individualnost je imel malo samosvojega ter je begal le za skrajnimi ekstremi moderne literature. Sila slavohlepen je hotel s pridnostjo nadomestiti nedostatke svojega talenta in temperamenta. Aškerc ni opazil, da se naslanja Škerjanec glede forme in duha docela na labodnice Gestrinove, in ker je bil vrhu vsega še Škerjančev rokopis frapantno podoben mojemu, mi je njegova zmota razumljiva.

Josip Milan Prosen, pisatelj novelete „Brez službe“, pa je bil takrat še literarni začetnik Josip Kostanjevec, ki je pisal tudi pod psevdonimi „Vazilij“, „Premec“, „Osamelec“ i. dr. ter še ni bil našel svojega literarnega značaja. Tako se je moglo zgoditi, da je zamenjal Aškerc Kostanjevečeve novelete z mojimi in celo s Cankarjevimi (gl. pismo z dne 25. jan. 1898!)

Poslednje Aškerčevo pismo iz Velenja, preden se je preselil v Celje, sem prejel dne 30. aprila 1898. Pisal mi je:

Velecenjeni gospod Govekar!

O Vereščaginu Vam zdaj ne morem ničesar napisati, ker v resnici ne utegnem. V kratkem se namreč preselim od tod, pa je zato že vse narobe pri meni.

Pa tudi potrebno ni menda vnovič pisati o Vereščaginovih slikah v „Narodu“, ker je že lani Goestl priobčil tiste lepe feljtone.

Jaz sem bil tudi premalo časa v razstavi, da bi mogel natanko preštudirati slike. Take reči treba, da jih človek hodi gledat po več dni, da se mu bolj vtisnejo v dušo. Tudi mislim, da je najboljša, če se vtiski, ki jih slike delajo na gledalca, spravijo kar tam, pred slikami na papir. To je najnaravnejše!

Veseli pa me, da sem slike sploh videl, čeprav sem jih utegnil uživati samo jeden dopoldan.

G. Holz je bil tudi v Zagrebu, in to več dnij; on Vam utegne lože kaj napisati, saj je že pokazal, da zna.

Vereščagin je brez dvoma velik. Kateri pa je večji: Vereščagin ali Rjepin, ne vem. Vsak izmed njiju ima svoj genre...

Vi torej v „Narodu“ stojite nekako bolj na strani — Špancev?! O, jaz pa stojim z obema nogama, principiarno v **amerikanskem** taboru in se borim proti nazadnjaškim hidalgom in barbarskim bikoborcem, želeč Kubancem popolno **neodvisnost!**...

Čestitam Vam od srca, da ste se rešili militarističnega jarma!

Z najlepšim pozdravom

Vaš

V naglici.

Aškerc.

Ker je Aškerc iz Celja večkrat prihajal v Ljubljano ter sva bila vselej v družbi, si nisva poslej dopisovala več. V tisti dobi je bil Aškerc vesel, živahen in šaljiv mož ter poln veselja do dela. V tajni seji občinskega sveta dne 7. junija pa je bil, 42 let star, končno imenovan začasnim mestnim arhivarjem in sicer od 1. julija 1898 nadalje. Da tudi to njegovo novo mesto nikakor ni bilo „sine cura“ ter da se je delala Aškercu kot mestnemu uradniku krivica, če se mu je očitalo brezdjelje, pa dokažem kasneje.

* * *

Iz svojega življenja v duhovniškem poklicu mi je pravil Aškerc razne anekdote. Naj navedem vsaj nekatere in sicer kolikor mogoče z njegovimi besedami!

Neki cerkovnik Adolf Švarc ga je zatožil, da na Telovo pri procesijah, vršečih se v velikih ovinkih preko polja in med travniki, pri blagoslovih v kapelicah ne poje, nego dotične pesni le čita. Aškerc se je zagovarjal: „Jaz nisem nikak Herkules, ki bi mogel tuliti, da bi odmevalo od gorâ. Ker sem šibek ter imam po dolgotrajni

procesiji pridigo, nato peto mašo in končno še darovanje, moram svoj glas štediti ter svoje fizične moči hraniti. Sicer bi omagal pred zaključkom opravila, zlasti ker moram ostati tešč do 1 ali celo 1½ popoldne.“

Očitali so mu, da pri litanijah vseh svetnikov, čitajoč imena svetnikov, nalašč izpušča besedo „sveti“ ter čita le: Peter, Pavel, Andrej, Jakob itd., namesto sv. Peter, sv. Pavel itd.

Aškerc je zatrjeval, da je bilo tudi to očitjanje krivična laž.

Tožili so ga, ker je pridigal, da ni nihče dolžan verovati, da so angeli nosili po zraku takozvano Marijino hišico, češ, da je to le poetska legenda, ne pa verska resnica. Očitali so mu tudi, ker je pridigal, da je bedasto verovati, da se prikazuje Marija po drevesih, češ: „Marija ni nikaka veverica“. Povod tega Aškercovega izreka je bila prav značilna dogodbica.

V neko župnijo na Spod. Štajerskem blizu Aškercovega tedanjega bivališča so začeli ljudje naenkrat trumoma romati. Zvedelo se je bilo namreč, da se neki ženski na nekem drevesu prikazuje Marija. Dotična ženska je ure in ure kakor zamaknjena klečala pred drevesom ter pripovedovala, da vidi Marijo. Ljudje so se zbirali okoli nje ter molili. Ta prizor se je ponavljal dan na dan. Mož tiste zamaknjenke pa je nekega dne samotež pripeljal sodček pijače ter jo naglo spečal med brumno množico. Marija se je prikazovala ženski dalje, število romarjev je raslo, a tudi število razpečanih sodčkov se je množilo. Zamaknjenkin mož je delal vedno boljšo kupčijo, Aškerc je pa zvedel o tej sleparski komediji prebrisanih dveh kmetiških špekulantov. In neke nedelje zjutraj je s prižnice zagrmel na praznovorne župljane ter jih pozval, naj vendar ne verujejo takih sleparstev. V tisti svoji pridigi je dejal Aškerc, da „Marija ni nikaka veverica“. Za ta svoj izrek se je moral zagovarjati, a dosegel je, da je oblast romanje ustavila...

Na nekem javnem političnem shodu poslanca Ivana Vošnjaka, ki mu je predsedoval Miha Vošnjak, je govoril Ivan Vošnjak proti Čehom, češ da „so preveč liberalni ter da krščansko-katoliški Slovenci zato ne morejo hoditi skupno s Čehi“. Na tem političnem shodu je bilo tudi več spodnještajerskih župnikov in kapelanov. Aškerc pa je sedel za stransko mizico z Dragotinom Hribarjem. Po Vošnjakovem govoru je Aškerc vstal in energično protestiral, da se vlači vera na političen shod ter dejal: Poslanci naj skrbе za našo narodnost, — za vero pa že poskrbe cerkev in njeni organi! Vere na-

šemu narodu nihče ne prepoveduje; vsakdo more k mašam, na božja pota in drugam, če in kadar le hoče. V nevarosti pa je naša narodnost, ne vera!" — Tudi zaradi tega svojega govora se je moral Aškerc zagovarjati.

V Rimskih Toplicah je Aškerc mnogo občeval z nadučiteljem in z učiteljico. Tudi to je je zvedel škof ter je pri neki vizitaciji Aškerca pomembno vprašal: „Kako pa se piše — učiteljica?" Aškerc mu je suho odgovoril, in škof ni učiteljice omenil več. —

Kakih pet let potem, ko je začel Aškerc priobčevati svoje pesmi, torej nekako leta 1885/6, je dobil Aškerc od mariborskega ordinarijata oster nemški dopis s podpisom Maksimiljana Stepischnegga. V dopisu je bilo rečeno, „da se govori, da je ‚Gorazd‘ kapelan Anton Aškerc, ki piše nekatoliške in nenravne pesmi, kakor so ‚Novi svetnik‘, ‚Vaška balada‘ („unsittlich“!), ‚Balada o potresu‘ i. dr.“ In dostavljen je bil poziv, „naj piše, če že mora pisati, v dobre katoliške liste, ne pa v ‚Ljubljanski Zvon‘!"

Pripomniti moram, da je prihajal Aškerc v Ljubljano vedno v črni duhovniški obleki in da se je vedel docela primerno svojemu poklicu. Tudi kasneje, še kot mestni arhivar ni odložil nekaj let za duhovnika značilnih navad, gest in kretenj. Dasi je bil stopil v pokoj ter ni imel nobenih dolžnosti, je vendarle prostovoljno celo maševal. Kolikor vem, je maševal v cerkvah Sv. Nikolaja, Sv. Frančiška, Sv. Petra, Sv. Janeza Krstnika in celo Srca Jezusovega. Ni mi pa znano, da bi bil kdaj maševal v cerkvi Sv. Jakoba. Cerkvениke in ministrante, ki so mu stregli, je vselej plačal z denarjem, tako da je imel za svoje opravilo vselej le stroške. Maševal pa je izredno naglo ter je imel zaradi tega težkoče že v svojih službah na Štajerskem. Tožarili so ga zaradi te njegove naglice pri maševanju že v Maribor in tožarili so ga kmalu tudi v Ljubljani. Kdor pa je Aškerčev temperament poznal iz osebnega občevanja, je videl, da je na vsem Aškerčevem vedenju in delovanju sploh mnogo hlastnega, burnega, odrezanega ter da mu je bila

odmerjena pozerija nad vse zoperna. Zato pa tudi njegova naglica pri maševanju ni bila nikakor izraz kakega omalovaževanja ali celo zaničevanja. Prostovoljno, brez vsakršne sile je še v pokoju vršil duhovniški posel, ki ni niti najmanje prijeten ter mu je nalagal celo sitnosti in troške. Zato pa je bil vsak očitke glede njegovega maševanja krivičen ter je Aškerca prav zelo bolel. Večkrat mi je tožil zaradi teh očitkov ter se branil, češ: „Jaz ne morem moliti z uro v rokah!" — Tako se je Aškerc zagovarjal tudi pri ljubljanskem ordinarijatu, kjer so ga bili zatožili, da ne traja njegova maša nikdar dalje ko petnajst minut. Znano mi je, da je Aškerc v prvi dobi svojega bivanja celo osebno posetil knezoškofa Jegliča, ki ga je sprejel z izredno ljubeznivostjo.

Vendar je dobil Aškerc kmalu nato zaradi svoje naglice pri maševanju rešen ordinarijatov opomin, naj izkuša raztegniti svojo mašo vsaj na petindvajset minut. Posledica teh tožba pa je bila, da se je moral Aškerc umakniti v predmestne cerkve, ker v središču Ljubljane so bili slučajno vselej vsi oltarji zasedeni. Aprila meseca 1899 pa je izšla v „Ljubljanskem Zvonu" Aškerčeva rimsko-krščanska dialogizirana legenda „Aglaja“, čije dejanje se vrši v koloseju pred Neronovim zverinjakom in čije junaka sta krščanska Sirakužanka Aglaja ter po njeni idealni značajnosti h krščanstvu izpreobrnjeni rimski žrec Rufus. Ta legenda in pač tudi že balada „José Rizal" (v 3. številki Ljublj. Zv. 1899) poleg nekaterih satir iz cikla „Pavliha na Jutrovem" so prozročile nov, oster dopis ordinarijata, ki je Aškerca grajal zaradi teh pesnitev ter mu naravnost prepovedoval še nadalje pisati za „Ljublj. Zvon".

Aškerc je odgovoril ordinarijatu z obširno spomenico, v kateri se je branil vseh očitkov ter je zagovarjal pesniško svobodo. Brez uspeha! Dobil je kratko grožnjo, da se mu prepove nadalje maševati, ako se ukazu ne pokori. Nato je Aškerc odgovoril, da se sam odpoveduje maševanju. In zapel je grandiozno „Ahasverjevo himno Noči".

(Konec prihodnjič.)

KMETAMARIJA:

V ALBUM.

Oj grenko gorje,
če za ravno polje
izgubi se pot,
prelomí perot!

Viharno morje
poplavi polje...

MACA.

Čudna zgodba je to, pravzaprav povest brez začetka in konca, življenska zgodba brez vsebine in dejanja, taka, da bi je ne verjeli, ako je niste doživeli. — A vendar je tako vsakdanja, tako navadna, da jo lahko doživite vsak dan, da postanete junak take povesti nenadno; nehotе se vrše take povesti na promenadi, v gledališču ali v kavarni, in predno hočete, že ste postali junaki klavrne zgodbe.

Dogodilo se mi je nekoč v gledališču; peli so opero, bila je ravno „Carmen“, poslušal sem in gledal te strastne španske plese. sanjal o tujini, mislil na seguidille in na manzanillo. In pogledal sem naokoli ter srečal znan obraz... Spomnil sem se ga, prijatelj slikar mi je pravil o njem; gledat je hodil ta obraz na promenado in v gledališče, zapomniti si je hotel vsako najmanjšo potezo tega lepega obraza, mogoče je hotel delati madono, ali pa kaj drugega; dela njegovega nisem videl, a spomnil sem se nanj, ko sem srečal ta znani, — a obenem neznan obraz.

Gledal sem jo, — a tudi ona se je suggestivno ozrla vame in me gledala... in odslej me je vso predstavo motil ta obraz... Ko sem pogledal na oder, se mi je zdelo, da nosi Carmen one poteze, ki sem jih opazil par trenutkov poprej na onem znanem obrazu... vsaka kretanja, vsak gib mi je bil nekaj znanega, nisem se mogel vživeti več v užitek predstave, naslonil sem se nazaj v sedežu in zaprl oči, a pod zaprtimi očmi sem videl ta svoj obraz, določno in točno, kakor da je slednja poteza z močnimi črtami vklesana v kamen.

Predstava je končala. Hitel sem iz gledališča in čakal pred vrati, prišla je tudi ona, zavita v dolg plašč, za trenotek je obstala, kakor da nekaj pomišlja, naglo se zasukala in izginila med množico. Šel sem domov; sedel za pisalno mizo in hotel delati, namočil sem že pero, a dvignil sem glavo, in prešla me je vsa volja; na moji pisalni mizi stoji namreč osnutek, fantazija mladega kiparja, zamišljena žena; fantastična

slika s povešenimi, a vendar tako jasno hrepenečimi očmi, in zopet sem videl v tej sliki poteze svoje znane neznanke; še nikdar poprej nisem zapazil najmanjše podobnosti, danes se mi je pa naenkrat zazdelo, da je prijatelj kipar vklesal v kamen njene poteze, njen izraz, njene oči.

Gledal sem in opazoval; pozno v noč je že bilo, ko sem se zavedel, zasmel sem se samemu sebi, šel k oknu in gledal na ulico. Prazna in tiha je ležala, na pol razsvetljena, le včasi so nagli koraki motili tišino, hitre in dolge sence so se zgibale po mraku in zopet izginjale. Meni pa je bilo, kakor da pričakujem, da zagledam doli na ulici svoj znani obraz; ako se mi je zdelo, da gre pod oknom ženska, sem se sklonil, da se prepričam, če vendarle ni ona.

Šel sem spat; v postelji sem se premetaval sem in tja, zaspati nisem mogel, zamislil sem se in mislil:

Zakaj prav za prav ne morem pozabiti tega obraza? Ali je morda tako lep, tako izrazit, da so se njegove poteze tako vtisnile v mojo dušo? Ali sem se morda zaljubil v ta obraz, ki sem ga srečal tako naenkrat, ko poprej nisem prav za prav vedel, — da je na svetu taka in taka ženska, ki nosi poteze, ki bi mi nad vse ugajale. Vpraševal sem se kakor pri izpovedi, a odgovora si nisem našel in nisem si iskal odveze. — Zaspal sem in v sanjah gledal njen obraz, tako kakor sem ga gledal že ves večer pozno v noč.

Nekaj novega so prinesle poteze tega obraza v moje življenje. Iskal sem jih povsod, bil sem nemiren, ko sem hodil po ulicah, ko sem preletaval vse steze in poti po parkih, po drevoredu, in kakor da sem slutil, kje jo nazadnje srečam, šel sem tja in srečal sem jo. Le srečal; hitro sem šel mimo nje, ker gledala me je z nepremičnim pogledom, a jaz nisem mogel izdržati tega pogleda, hitel sem naprej in niti ozreti se nisem hotel, dasi sem čutil in vedel, da gleda za menoj! Zadovoljen sam s seboj sem bil vselej oni dan, ko sem jo srečal.

Zvedel sem, da ji je ime Maca, da hodi na vse plesse; manjkalo me ni odslej na nobenem plesu več, plesal nisem, nisem iskal družbe, zadovoljen sem bil, da sem jo videl, da sem za hip, najraje takrat, ko me ona niti ni videla, uprl pogled v njen obraz, vtisnil si v svoji duši še enkrat te njene poteze... potem sem pa zopet odšel. Bal sem se, da bi se moral kdaj seznaniti z njo, ker velikokrat se zgodi, da izginejo vse iluzije, ako spoznaš žensko, ki si jo poprej gledal z občudovanjem, ako izpregovoriš z žensko, ki si si njeno sliko, njeno dušo poprej tako točno in natanko ustvaril v sebi, ker ti lahko s prvo besedo podere ta namišljeni kip, uniči to podobo.

Bilo je neko noč proti jutru že, sedel sem v večji družbi v kavarni, naenkrat začujem vesel smeh, prihajalo je v kavarno več gospodov in dam, med njimi sem prvi trenotek opazil Maco; tudi ona me je videla, sedla je pri sosednji mizi tako, da mi je gledala naravnost nasproti; opazila je gotovo najino pogosto srečavanje na ulici, opazila gotovo moje nepremične poglede. Zdelo se mi je, da se posebno ne zanima za svojo družbo, svoji sosedi je večkrat kaj pošepnila, obe sta gledali naravnost v me. Postal sem nervozen, otročje nervozen. Ona pa je opazila mojo nervoznost, smejala se mi je preko mize, šepetala s svojo tovarišico. Jezilo me je to, zato sem se naslonil nazaj in izzivalno uprl svoje oči v njo; spremljal sem vsako njeno kretnjo, izkušal raz njene ustne brati vsako besedo, ki jo je šepnila svoji sosedi, večkrat mi je bilo, da sem razumel, da je imenovala moje ime. Ni je pa motilo moje opazovanje; kakor prej me je motrila tudi ona, smejala se je in mi gledala kljubovalno v obraz.

Njena družba je postajala vedno glasnejša, napivali so si medsebojno, Maca pa je vedno, ko je trkala z drugimi, dvignila kozarec proti meni in mi molče napila.

Tako je pretekla ta noč, mirno in tiho; družba, ki je bila v njej Maca, je odšla domov, mi smo pa sedeli še do ranega jutra in se razšli.

Do sem je bil začetek in razvitek moje zgodbe, pride pa še konec, tak kakor je navaden, ki ga je doživel že vsakdo, a se mu kljub vsemu zdi še vedno neverjeten.

Ono noč, ko sem cele ure gledal Maco, ko sem opazoval oni obraz, ki me je v trenutku prvega srečanja in nadaljnjih pogledov in srečavanj spravil iz ravnovesja, sem naenkrat zapazil, da prav za prav v tem obrazu ni ničesar onega, kar sem opazil hipno, kar sem si ustvarjal poprej sam v svojih mislih. Ničesar nenavadnega nisem našel v tem obrazu, vse poteze so se mi naenkrat zazdele tako vsakdanje, ki jih najdeš povsod in vselej, kadar le malo natančneje pogledaš ženski obraz. Čudil sem se samemu sebi, kako je mogel ta obraz, te domnevane izvanredne poteze tako vplivati na moje razpoloženje. In v hipu, ko sem začel tudi to misliti, je izgubil Macin obraz za me vsako privlačnost in vabljivost...

Srečaval sem jo poslej še vedno in po večkrat na ulici, a čutil nisem ničesar, ko sem šel mimo nje, ko sem videl njen smeh, ki se prav nič ni razlikoval od prejšnjega, ko sem gledal one poteze, ki so ostale iste, a sem vendar prej videl nekaj nenavadnega. Tako je pač človeško razpoloženje, da se trenoten vtis, ki ga ustvari čisto deseto občutje, — zaje v človeško dušo, da se razpreda po njej, da dviga fantazijo, dokler slednjič ne pride trenotek, ko spoznaš iluzijo vseh svojih predstav in domnevanj.

To je moja zgodba z Maco, zgodba brez začetka in konca, povest brez dejanja in vsebine, da bi je ne verjeli, ako je niste doživeli sami, a vendar jo doživite lahko in nepričakovano vsak dan, trenotno postanete junak take klavrne zgodbe; meni se je to dogodilo z Maco, pa tudi še z marsikatero drugo!

DEBELJAK A.:

PRED DNEM.

Pod nebosklonom modrim nad tronom črno-marmornim trepečoč sedela je Noč in bledela v strahu, ko začutila na vzhodu je vstajo — bistra bodala zarotnikov žarkov. Ko smrt je slutila kraljica, ji prva puščica zadela srce je: telo obležalo voščeno je v prahu...

Za borom polmrak nadaljuje senci to storjo: „To bila je ura tesnobna, ko kura hudobna na vzhodi nevidna zlato jajce vali. Lupino prekljuje plamteči petelin in čez svet razlije moreči svoj spev krvavi...“

Ko pogled moj po rosni planjavi zablodi, se jutro poletno je zbiserilo.



FRANTIŠEK PALACKÝ.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Milan Pugelj: Brez zarje. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. Cena broš. K 2, eleg. vez. K 3. Str. 176. Rubriciranje, etiketiranje in tako ozkosrčno opredeljevanje ni bilo nikdar nič prida v naši literarni kritiki. Rodilo je vedno le nove klikke in klikice, ki so druga drugo disgustirale, pobijale ter zamorile v prvem cvetu toliko naših svežih talentov. Literarnih papežev nezmotnih dogem in absolutnih tiranov s čredo estetskokritičnih rabljev, vsiljenih malikov in njim udanih žrecev, ki jim ni nikdar dovolj kadila in krvavih žrtev, — o teh pogubnih prikaznih bo imela bodoča slovenska kulturna zgodovina pisati dolga, a sramotna poglavja. Literarni kanibalizem sadističnih instinktov se smatra pri nas za neovržen dokaz najrazčističnejšega estetskega okusa. Posledice tega „delovanja“ pa se kažejo

v dandanašnji strahotni sterilnosti naše literature, ki nas čisto spominja dobe, predno je nastopila takozvana „nova struja“. Naši leposlovni listi izhajajo le še s paberkovanjem, in naši uredniki igrajo brez izjeme ulogo svetopisemske Rute. „Slovenska Matica“ razpisuje brez uspeha par let zapored literarne nagrade, in književni trg preplavljajo brezvestni prevodi raznih šundromanov. V listkih naših političnih dnevnikov se širokoperijo večinoma dedektivske in romantične, perverzno krvoločne ali zastarele bordelske povesti. Kdorkoli si je v današnji, od političnih strasti zastrupljeni dobi ohranil še nekoliko pogleda za to stran slovenskega dela, opaža naš leposlovni debačle s strahom. Kričanje in hošanjanje peščice literarnih dečkov in angažiranih klikovcev ne more premotiti nikogar. Po naših javnih knjižnicah odmeva dan za dnem isto vprašanje, ki mu odgovarja vedno isto skomizganje z rameni knjižničarjev. „Estetičnih

papežev in enakih absolutnih avtoritet ter orakljev svobodna literarna republika duhov ne priznava*, mi je pisal Aškerc 1. 1898; — posledice sramotnega priznavanja terorističnih dogmatikov pa občutimo na leposlovnem polju najhuje baš dandanes. Quousque tandem? — Pisatelj, ki si je ohranil še toliko poguma, da si drzne v dobi estetskega cuvajizma na Slovenskem izdajati brez klike svoje leposlovne knjige, je Milan Pugalj. Zasedoval sem njegov razvoj prav od početka do danes: ko mi je začel pošiljati za „Slovana“ svoje prve lirске pesnitve še kot študent v Novem Mestu, ko mi je začel pisati kratke črtice in novelete, in doslej, ko izdaja pri Bambergu in Schwentnerju ter v knjigah „Slovenske Maticе“ svoje solidne, hladno temperirane, z neko lirsko idiliko prevevane in v „premagani“ realistikni pisane povesti. Pugalj je torej realist, ki le nadaljuje tam, kjer smo začeli pred štirinajstimi leti mi, „premaganci“. Toda ne, rubricanja in etiketiranja nočem še sam zagrešiti, ker sem prej kot slej trdno uverjen, da obstoja za zdravega človeka XX. veka ena sama užitna umetnost: naravnosti, skrajne verjetnosti, aktualnosti. Le v kolikor ustreza umetnost prejšnjih vekov tem zahtevam, je ostala za nas živa; vsa druga ima le zanimivost kulturne historičnosti, toda ogrevati in navduševati nas ne more več. Kako se razvije umetnost v bodočnosti, kdo ve? Nedvomno pa se tudi ona najgloblje stika s sočasnostjo, aktualnostjo za daljšo dobo ne bo mogla otestiti nikdar več! Pogled po najmodernejši svetovni beletristikni nam kaže sploh, da se realizem vrača zmagovito na vsej črti, da je epidemije obupnega bosjaštva, potepuštva in idijotstva konec ter da je „prerafaelitskih“ slokih, brezkrvnih in brezspolnih lilij človeštvu zopet več ko dovolj. Beletristika vseh kulturnih narodov in umetnost vsega sveta se vrača zopet k zdravi, naravni erotiki, — in tudi Pugalj obdeluje erotiske probleme. Obdeluje jih s taktom in estetsko umerjenostjo. Ta njegova umerjenost je včasih celo prevelika ter v škodo občutja in realistične plastike. Toda izvora bi iskal za Pugaljevo umerjenost v njegovem hladnem temperamentu in v njegovem nekoliko treznem naturelu. Vulkanske vročine ne pozna; vse je temperirano. Tudi cinizem ga včasih nenadoma ohladi. S tem pa si pokvari tuintam vtisk in dojem, ki ga je kot umetnik iskal. Snovi zajema iz vsakdanjosti, a jim zna vedno podati čar zanimivosti. „Črna lilija“ je potujoča vlačuga, ki jo izkuša rešiti pošten filister. Izprevodnik Miha je izvrstno opazovan in tudi imenitno naslikan. Kontrast med dvema toli različnima svetovoma (vlačuge in izprevodnika) je bil cilj Pugaljev in dosegel ga je. V „Pokojniku“ je naslikal Pugalj zopet žensko, ki igra z vso lahkomišelnostjo ljubeznivostjo ulogo vampirja, uničujočega skoraj nezavedno može, ki jih ljubi in ki se ji udajajo. Tudi ta vedno mlada vdova je presajena iz življenja in nič manje jetični Rupnik. Plitki Pušnik je neznatno karikiran (str. 47. in 48.), a dobi končno žive konture. Ta novela je v zbirki morda najboljša. Ob njenem zaključku ima čitatelj perspektivo v bodočnost, ki pač ne more biti drugačna, kakor jo je naslikal Schnitzler v svojem ciklu „Der Reigen“. Novela „Narasle so vode“ je najdaljša; znana mi je bila pod naslovom „Na brodu“. Meni je bila v prvotni obliki ljubša, ker jo je tamkaj pisatelj romantično zabarval ter je dal s tem Katarini, rojeni degeneriranki, otroku vlačuge v Aleksandriji, verjetnejše življenje. V sedanji obliki pa je novela enotnejša in v stilu izdatno lepša. Tudi v tem spisu je dokazal Pugalj, da je še dandanes možno pisati prav originalne povesti iz kmetiškega življenja ter slikati vedno nove tipe iz našega ljudstva. Organist Vijuga in oderuh Stiska sta imenitni figuri. Črtica „V temi“ pripoveduje tragedijo gr-

bavca, ljubečega lepo dekle. Zaključek je samo naraven ter se ponavlja v življenju šestokrat. Nezreli milje študentski morda koga odbija, toda pisatelj ga je naslikal po resnici in ne brez lepote. Tudi poslednja črtica „Splavljenci“ je povsem realista. Kdor pozna življenje ob Savi in mišljenje ondodnih vaških oblastnij, spozna v tej črtici resnico. Da je zavil pisatelj nekam odurno snov v humoren pajčolan, pa daje spisu le višjo vrednost. Octave Mirbeau je v taki obliki napisal kabinetne stvarce iz kmetiškega življenja. Pugalj nikdar ne gnjavi čitatelja s psihološkimi dolgoveznimi opisovanji, ki jih itak malokdo čita pozorno, nego se omejuje kolikor možno na epično pripovedovanje dogodkov, plastično orisanje miljeja, na podajanje občutja ter dosega s tem brez dvoma umetniške uspehe. Ljudje dobrega okusa zato njegove knjige ne bodo odlagali z nevoljo. V današnji literarni suši le želimo, da Pugalj vztraja na svoji poti!

F. G.

Urednik „Slovana“ priobčuje v sledečem še svoje lastno mnenje o Pugaljevi knjigi:

Milan Pugalj: Brez zarje. Petero povesti je zbral Pugalj v pričujoči knjigi, ki je tekom enega leta že druga njegova knjiga; „Črna lilija“ in „Pokojnik“ živita „brez zarje“, takisto „Splavljenci“ in ljudje tam, kjer „Narasle so vode“ in „V temi“. Je-li res živijo brez zarje, torej v tmjni noči? Je-li naslov knjige v nje vsebini utemeljen?

Naslov ni glavna stvar, to je res, a ker že mora biti, naj se prilega vsebini. Pri Pugaljevi knjigi pada morda najbolj izven naslova zadnja črtica „Splavljenci“, uspela humoreska, ki pa sicer nekoliko spominja znane „Nadloge“ v Cankarjevih „Trojih povestih“. Svet „brez zarje“ je temen, tragičen; če je izgubil luč po krivdi ljudi, zaslučuje morda jedko satiro, ne prenaša pa humorja, ki je plod solnca. S tega stališča ne spadajo v knjigo „Splavljenci“. Predzadnja povest, povest o pohabljenem Juliju Tkalcu je res povest „V temi“, a je v celi knjigi najmanjše vrednosti, dasi je temeljni motiv naraven. Zdi se mi spričo tega, da je naslov knjigi umetno in previsoko izbran. No pa pustimo to in preidimo k vsebini sami! Če se ne oziramo na humoresko „Splavljenci“, gre med ostalimi črticami prvenstvo vsekakor „Pokojniku“: ob eni ženski umreta dva moža, oba za jetiko; prvi pokojnik je ostavil dovolj bacilov za drugega, da je tudi ta-le umrl, a obenem v njeni duši toliko spominov, da je drugi mož čutil neprestano konkurenta poleg sebe. Samo vprašali bi se: Če je ženska tako gojila spomin pokojnikov, kako to, da se je brž vdala drugemu?

Prva povest „Črna lilija“ (blodnica) — nota bene naslov je zopet nekoliko prisiljeno lep — učinkuje zlasti na koncu. Šel je izprevodnik k nezastremu oknu in gledal v noč in sneg, ki je mel zunaj huje in huje. V hiši je bilo toplo, a tam zunaj mraz, sneg in nemara burja. Okoli njega je bila njegova družina, gorak dom, a tam zunaj hladna samota in tiha, odljudna zapuščenost. Dva sveta sta to, „dom“ in „svet“. Izprevodnik v svojem „domu“ čuti izkušnjo po svetu, po gladki blodnici; ali ni ta „svet“ hipno začutil tudi težnje po „domu“? Mir ob domači luči in burja v temi noči, to oboje drugo ob drugem budi globoko razpoloženje. Izprevodnikov duševni razvoj je naraven razvoj, takisto „črna lilija“; moti pa tisti začetni prizor, ko cvili blodnica, skrita nekje v tovornem vozu — kje je bila skrita in zakaj je cvillila?

Zaostaja za prvima dvema povesti „Narasle so vode“. Lepši je naslov nego povest kot taka. Cisto vnanja je njegova zveza s povestjo; simbolično ga ni mogoče razumeti, kvečjemu morda glede Katarine, a zdi se, da strast v njej ni rastla, marveč da je ostala, kakor je bila (v ostalem:

kako naj bi se strast rdeče krvi primerjala s hladom vode?) Sploh je čudno, da se ta krepka ženska trajno igra s slabotnikom organistom, ki ni zmožen niti kreposti niti greha? Povesti manjka koncentracije; najlepše je razpoloženje v začetku, kjer se med ljudi mešajo „strahovi“; ta prizor bi moral dobiti svoje nadaljevanje, oziroma ta slika bi morala ob koncu dobiti svojo priliko, in to tem bolj, ker se nazadnje vozijo skoro isti ljudje čez reko, kakor v začetku. Ni dobro za enotnost povesti, da skopuški kmet Stiska stopi proti koncu tako v ospredje, a Anton, ki bi od njega pričakovali večjo ulogo, izgine. Dobro karakteriziran je orglar Vijuga; a da bi, v glavo ranjen, mogel imeti take iluzije, kakor jih čitamo na str. 108., je povsem neverjetno.

Čitatelje najde g. Pugelj. Neka gospa v Zagrebu je z nekakim strahom, a z velikim zanimanjem čitala knjigo, češ, strašno realistično je, pa lahko in gladko pisano. Njena naravna sodba je pogodila resnico, ko je dala „Pokojniku“ prvenstvo. Pugeljevo pisanje se drži predmeta, ne zahaja v mistiko neumljivosti in vendar često zbudi našo dušo, da zatrepeta. Rado ga potegne na humoristično stran; često mu uidejo krepki originalni obrati, kakor na pr. v tej knjigi o rokah, „ki niso nikoli banalne“ (29); le visliški humor jetičnega človeka je zmožen besed kakor: „Iz mene marširajo bacili kakor cesarska vojska“ (34) ali: „Kadim se (v kavarnskem dimu) kakor stara svinjska gnjat“ (39); tudi „na svidenje v nebeškem kraljestvu“ (35) si ljudje niso rekli mnogokrat. Pugelj ljubi „mlade, polne in lepe živote“, slika „mlade, sočne ženske“, močne ženske, ki ne marajo „boječih junakov“, a v situacijah pozna mejo. Po vsej priliki mu niso ideali taki „pošteni, dostojni“ ljudje, kakor je konduktér prve povesti, ki pravijo, da bi jih bilo sram sedeti poleg ženske, ki bi kadila, a si za blodnice izposojajo denar in jih posečajo — tudi ne ljudje, kakor je organist, ki misli, da se ženskam ne spodobi, se kopati zvečer v potoku, a zlezejo končno sami z njimi v vodo ali v krčmo. — S formalne strani je knjigi v marsičem prigovarjati. Ne mislim tu toliko na tiskovno pomoto, na pr. str. 45: „da si ji bo pridružil“ ali na vrste, v tisku pomešane (88); ne na to, da manjka neki veznik v zadnji vrsti str. 91; tudi ne na čudne delitve besed, na pr.: odlo-čno, ve-dno, kra-sno, hvale-žna, Pu-šnik, ka-kšno. V knjigi je več jezikovno silno dvomljivih stvari in nedvomnih napak; nespreten je stavek „Enolična jesenska krajina, brez snega na desno in levo, ki je ni človek dobro videl, ampak samo slutil po negotovih konturah nizkih grmov in črnih skal, se je zdelo, da se nekako pozibava...“ (str. 1.). „Težko je nositi sam s seboj zavest“ (samemu) str. 130, 131; — prestapljati (99), „vožnina“ (123); „tovarša“ (140, 149); „ženskiine besede“ (str. 30); „vozova tla“ (str. 5); „hipoma se je zavedla“ (!) str. 9; razen proti koncu knjige stalno: „seboj“ mesto „s seboj“; „počutenje“ (39); kluboval (45); kar nočeš, da bi videl tujec (56, vsaj dvomljivo); se je spraševal (59); vseeno mu je, ako ga poslušša (76); roke je stezal (76, 69, 118). Nemogoče je sintaktično: „Sklenil je, da ne pojde takoj na njeno stanovanje, kjer ji izrazi pred vsem svoje sožalje“ (43); „po grmih so peli črički...“ v gozdu sove“ (75). Kriva je dvojina: „sivela sta dva okna“ (117); „visoka debela... sta se nagnila“ (124, 125); „Pred dvema leti (70); „S čeljusti“ (111); „Tisto ne misli“ (110).

NB. Kakor sem zvedel, so „Splavljenci“ nastali iz nekega resničnega dogodka ob Muri na Štajerskem.

„Kratka zgodovina slovenskega naroda“, ki jo je „slovenski mladini“ spisal Pavel Poljanec ter jo založil v prid sklada za Sokolski dom v Mariboru (str. 78, cena 1 K)

je izšla v drugem natisu; to je pač uteha avtorju, ker mu priča o vrednosti njegovega dela, a še bolj, ker svedoči o „radovednosti“, vedoželjnosti naroda, tem neizogibnem uvetu napredka. Nekako specializiranje zadnjeda dela „Kratke zgodovine“ so istega pisatelja

„Črtice iz slovenskega političnega dela in boja“ (str. 48, cena 80 h), ki jih je založil „Mariborski Sokol“. Ta naš skrivnostno znani Pavel Poljanec spada zares med vrle mariborske sokole; ti-le se po vsej priliki zavedajo, da človek zmaguje ne s telesom (ali vsaj ne samo s telesom), ampak z duhom; zato širijo izobrazbo med ljudstvo s „Knjižnico“, katere dva zvezka sta baš navedeni knjižici.

Češka književnost. Lani je dolgo časa bival v Opatiji Jaroslav Vrchlický, pač največji češki pesnik novejših časov. Iskal je tam zdravja, a vrnil se je na Češko, ne da bi ga bil našel. Boleha že izza l. 1908., dasi šele 59 let star. Silna je pestiška plodnost Vrchlickega, ki se prav za prav piše Emil Frida. Štejejo 97 njegovih izvirnih in 72 prevedenih del. In v teh delih se zrcali vsa univerzalnost kulture; njegov duh je prošel skozi klasicizem, renesanso, romantiko in se ni zatvoril realizmu, pa tudi ne simbolizmu in impresionizmu. Posegal je na zapad in iztok, na sever in jug, v pravek in sedanost, v prirodu in med bogove. A med največje njegove pesnitve spada „Bar Kochba“, ki nam je sedaj v hrvatskem prevodu najpristopnejši.

Bar-Kochba.¹⁾ Med velike pesnitve, v katerih je veliki češki mojster Vrchlický objemal tragedijo in epos človečanstva, spada epsko-dramatična pesnitev „Bar-Kochba“ dovršena 1897. V zgodovino naroda, ki je imel svoje kralje in preroke, svojega Boga in svoj tempelj, t. j., v zgodovino izraelsko je posegel Vrchlický in je obdelal Bar-Kochbo, zadnjega samostalnega vladarja židovskega. Nekako 60 let po razrušitvi Salamonovega templja, okoli l. 130. po Kr. r., se je med Izraeliti pojavljal nov odpor proti rimskemu gospodarstvu. Cesar Hadrijan načeloma izprva Židom ni bil neprijazen, a ko se je uveril, da so v njih politične težnje, je sklenil, konec narediti vsej njihovi samostojnosti, ter je izpremenil Jeruzalem v rimsko kolonijo „Aelia Capitolina“, a prostor templja je dal razorati. V teh časih je živel globoki mislec rabbi Ben Akiba, poln mesijanskih nad in proroških besed, in ta si je za izvršitev svojih načrtov izbral vojnika vojevodo Bar-Kochbo, čigar ime je tolmačil kot „Sina zvezde“, ter ga proglasil za kralja in Mesijo naroda. Akiba sam je bila fantazija in čuvstvo naroda, Theradion njegova razum in razboritost, Bar-Kochba pa volja in čin in tako se je dvignil Izrael, verujoč, da je od rimske moči večja njegova sila, ki je dala svetu Boga. Z enim samim udarcem pesti ubije silni Kochba vola, ko hoče rimski legat z njim dati zorati sveti kraj, in si sam odseka prst leve roke, v znak, da je treba prenašati trpljenje in se žrtvovati, in obenem v zgled ostali vojski. In res, izraelska vojska je zmagala; Bar-Kochba si je izbral za središče mesto Betar, ki mu dandanes ni sledu; to naj bi bil novi Jeruzalem. Mož čina je pretrgal tradicijo; ali brez kazni? Proti volji svojega duševnega očeta starovernega Akibe se je Bar-Kochba kot državnik hotel pogajati z izraelskimi kristjani radi skupnega odpora proti Rimu. Prišel je res k njemu jeruzalemski škof, a le za to, da odkloni zaveznitvo. Tako se je čutil Bar-Kochba v nasprotju z glavnim rabinom Akibo

1) Pjesan Jaroslava Vrchlickoga. S češkega preveo M. Kuntarič. U Požegi 1912. (XXXIV in 418. Cena 5 K). — Obširen opis življenja in delovanja Vrchlickega v uvodu; v dodatku je prevod „Akibine vizije vekov in kaddiš“ ter stvarni tolmač rabina dr. Margela v Požegi.

in s kristjani in v tem je bil začetek njegovega padanja. V onem momentu se ga oklene s svojo ljubeznivo vdova Judita. On, ki se je nekoč med mrtvimi na groblju pripravljaj za svojo misijo in spričo zadače svojega življenja izbrisa iz svoje knjige besedo „žena“, je nakrat sedaj čutil, da mora glava velikih misli za sladek sen po boju imeti mehka nedra, in njegova roka, vajena rušiti, je pozelela v hipu samote razpletati ženske lase. Vojska je s Kochbo; z ljudstvom vred ga proglašja za kralja in Mesijo, ki bodi mož čina, ne zastarel pismouk in črkomodrec; a rabini snujejo odpor proti njemu, češ, da sploh ne pozna Boga in ne respektira njih in njihovega sveta: božji zemlji, kakoršna je vedno bila izraelitska zemlja, naj bi vladal kralj, ki ni glava svečenstvu? Na to židovsko teokracijo in na moč rabinstva je Bar-Kochbo prepozno opozarjal Akiba; srdit je Bar-Kochba ukazal pregnati iz mesta vse rabine, a si s tem končno odtujil tudi Akibo, ki je bil tudi njih — brat. Povod mu je k temu ukrepu dalo poleg vojaškega punta, ki so ga netili rabini, še posebe zastrupljenje studentev, ki ga je stavil rabinom na rovaš. Edini rabbi Eleazer je ostal; ljudstvo ga kratkoma ni pustilo iti, ker je v njem videlo duha-čuvaja svojega mesta. Potrebujoč modrost umrlih, je Bar-Kochba od Eleazerja hotel zvedeti, ali je mogoča kaka zveza z dušami pokojnikov; Eleazer mu odgovori, da more doseči tako zvezo le sin duha, ki moli in se posti in se odpove vsej čutnosti, ne pa človek, kakor je Bar-Kochba, človek čina in užitka. Nato mu svetuje Judita drug pomoček: Bar-Kochba naj se odreče Bogu in povsem zapiše satanu ter naj se ne boji krvi. Ker more le nedolžna kri prizvati mrtve, ubije dečka in postavi kri pred grobove; duh se prikaže, a prorokuje pogubo — bil je Ahasver. Nesrečni oče onega dečka je Rimljanom ovadil tajne podzemne vhode v Betar. Ko so vdrl v dvor Bar-Kochbe, je bila na postelji mrtva Judita in on mrtev njej na križu; velika kača se mu je vila okoli telesa, ljubljena Judite — Samael, knez tmine. — Snov je tuja, židovska, in stara; stari židovski duh je očuvan — saj je Vrchlický pomno proučeval stare vire — in vendar se ti zdi, da čutiš v pesnitvi sedanjost in njena veliko nasprotja, ali vsaj Evropo in njeno zgodovino. Bar-Kochba ni bil Hus, zakaj ljubil je orožje, ne duha. Bar-Kochba ni bil Hus, pa tudi ne v črkah odrevenel pismouk. Oboje nasprotje ga je ubilo; pomagala je gojiteljica kač, ženska. Zelo značilen je pogovor med izraelitskim nacionalistom, političarjem Bar-Kochbo in med krščanskim pastirjem duš, jeruzalemskim škofom Judom v VII. spevu. Judas pravi:

„... Što nama za dom, goso?
Sloboda, dom — i u vezi što s tim je —
uz grudu stoje, a što nam je gruda?
Od duha mi smo, carstvo naše duh je,
taj ne zna medja, zemlje narodnosti.
Mi krščani smo djeca carstva božjeg,
sto tronova se svuda mjenjat može
i promjeni se — što nam za sve trone?
Zar ne kaza naš spasiljelj božanski:
„Od toga svjeta moje carstvo nije“?
A ne reče li ženi kod bunara,
da Bog je duh, a u vezi što s tim je?
Što Hadrijan nam i Bar-Kochba što je?

Tek sjen na zidu, svjetskoj su na sceni
tek glumci, koji dodju i odu;
iz vjekova mi idemo u vjeko
na svjeta konac, pa i izza njega.
Što znači kod nas nad svjetom gospodstvo?
Što moć i vlada, granice zemalja?
Što pogaženi, ujarmljeni puci?
Što novac, dragulj, ljudske tašte stvari?...
Dom, narod za nas prazne rječi jesu,
dom, narod nama cijelo ljudstvo jest...“

Bar-Kochba odgovori:

„Duh — rječ je krasna — al je ipak duh;
govorit on li ima cjelom mnoštvo
i svjetu cjelo obličje obnovit,
utjelit on se mora, u što može,
da vlada svjetom, samo u moć, silu,
a kakva, mudri biskupe, ta bit će?
Tek sila tjelesna, što dom se zove
i narod — o vjeri kad ne zborim —
no i ta vjera tražiti će jednoč
utjelovljenje vlastitih simbola
u moći, sili, vladi, zovi to
po miloj volji...“

In res v par stotletjih se je križ že združil z mečem, mitra s krono.

RAZNOTEROSTI.

Slika slov. pesnika Antona Aškercera je izdalo upravništvo „Slov. Ilustrovanega Tednika“. Slika je 47/63 cm velika in dvobarvna ter bo v okras vsaki sobi. Naročniki „Ilustrovanega Tednika“ dobe omenjene slike brezplačno.

Zadnja številka „Ilustrovanega Tednika“ priobčuje slike: Bivoj nataknil slovečega zrakoplovca Lathama; odkritje spominske plošče S. Gregorčiču (2 sliki); vstaja v Albaniji: Turška vojska uduši s silo vstajo pri Prištini itd.

IZ SMOTER.

Zagrebski „Savremeničnik“, ta odlični list hrvatski, je v svoji zadnji številki priobčil dobro uspel esé o Aškercu iz peresa M. Puglja. Istotam čitamo obširno poročilo o I. letniku „Vede“. — „Slovanský Přehled“ ima v 9.—10. številki prevod Radovanove pesmi o meču itd. v Aškercem „Poslednjem Celjanu“. Istotam čitamo Glonarjev referat o slov. beletristiki 1911. — V kratkem bodo začeli izhajati „Zbrani spisi“ morda največjega romanciera jugoslovenskega Šandora Gjalskega.

NAŠE SLIKE.

Voznik (str. 257): tako so še pred sto leti ljubili konja, bič in vino! — **Ob morju** (str. 261): sanje, ki jih čutimo, kadar morja ne vidimo. — **Becić Vladimir**, hrvatski slikar, učenec monakovske akademije: „Devojčici“, ki želita biti to, kar nista več (str. 269). — **Bosiljevo**, grad frankopanski, često napadan od Turkov (str. 273). — **Fran-tišek Palacký** (str. 285) v mlajših letih.

Slikarja napisov in lakirarja,
dekoracijska, stavbena in po-
 hlišvena pleskarja

Delavnica: Igriške ulice št. 8
 Telefon 154

BRATA EBERL

LJUBLJANA

Tovarna oljnatih barv, laka in
firneža z električno gonilno
 silo

Trgovina in pisarna: Miklošič-
čeve (Frančiškanske) ulice 6

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

priporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

**izgotovljenimi
oblekami**

za gospode in dečke, gospe
in deklince po najnižjih cenah

Predmeti, katerih ni v za-
logi, se izdelujejo po meri
točno in ceno na Dunaju.

Velika in moderna
zaloga oblek

za gospode, dečke, in otroke

A. KUNC

Ljubljana

Dvorni trg števil. 3

(na voglu Židovske ulice)

Strokovnjaška postrežba z
izbornimi izdelki, po nizkih
stalnih, na vsakem pred-
metu označenih cenah.

Naročila po meri točno in pri-
znano dobro.



Imam večjo zalogo

VOŽOV

vseh vrst. Vozove izdelu-
jem po najnovejši dunaj-
ski in pariški modi; tudi
stare vozove jemljem v
račun po visoki ceni.

Franc Visjan

izdelovatelj vozov

Ljubljana, Kolodvorske ul. št. 25

Naslov za brzojavke: Kmetška posojilnica Ljubljana. :: Telefon št. 185. :: Žiro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Ljubljanske okolice

r. z. z. n. z. v Ljubljani — obrestuje hranilne vloge po

4¹/₂%

Stanje hranil. vlog
**dvajset
miljonov**

Rezervni zaklad
**nad pol
miljona**

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike. Sprejema tudi vloge na tekoči račun s čekovnim prometom in jih obrestuje od dne vloge do dne dviga, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

Največja slovenska hranilnica!

Prometa koncem l. 1911
614,5 milijonov kron.

Stanje hranilnih vlog
❁ 42 milijonov kron ❁



Rezervni zaklad
❁ 1,300.000 kron. ❁

Mest. hranilnica ljubljanska

v Ljubljani, Prešernova ulica 3.

Sprejema vloge vsak delavnik. Sprejema tudi vložne knjižice drugih denarnih zavodov. Obrestuje po 4¹/₄% brez odbitka. Za vloge jamči rezervni zaklad hranilnice in mestna občina ljubljanska z vsem svojim premoženjem in z vso davčno močjo. Poslovanje nadzoruje c. kr. deželna vlada. Izključena je vsaka špekulacija in izguba vložnega denarja. Posoja na zemljišča in poslopja proti 5% obrestim in najmanj 1/2% r. c. tizacije. Za varčevanje ima vpeljane domače hranilnike. Posoja tudi na menice n vrednostne papirje.